

ВТРАТИТИ — І ВСЕ ЗДОБУТИ

ПОВІСТЬ

З англійської переклав Павло НАСАДА

Дорогий Фруре, оскільки вже чверть століття нас єднають справи і дружба, я без вашого дозволу присвячую вам цю легковажну оповідь. Я знаю, що, на відміну від деяких з моїх критиків католиків, ви, читаючи цю повість, не ототожнюватимете мене з тим, від чийого імені ведеться розповідь, і я не маю потреби пояснювати, що повість написано не для того, щоб виправдувати подружні зради, рекламувати піжами чи цивільну реєстрацію шлюбів. І аж ніяк не для того, щоб відбивати охоту до азартних ігор.

*З любов'ю і вдячністю
Грехем Грін*

ЧАСТИНА ПЕРША

1

Гадаю, що це невелике тьмяно-зелене скульптурне зображення людини в перуці і верхи на коні — одне з найвідоміших у світі. Я звернувся до Кері:

— Бачиш, як блищить праве коліно вершника? Тут, в «Отель-де-Парі», його дуже часто торкаються рукою. Так само, як прагнуть

торкнутись і пантофлі святого Петра у Римі, бо вважається, що це приносить щастя.

Вона провела долонею по коліні так дбайливо і ніжно, наче полірувала його.

— Ти віриш у прикмети? — запитав я.

— Так.

— А я ні.

— Я така забобонна, що ніколи не наважуся перейти попід сходами. Завжди кидаю через праве плече дрібку солі і намагаюся ніколи не наступати на тріщини на тротуарі. Любий, ти одружуєшся з наймарно-вірнішою жінкою у світі. Навколо багато нещасливих людей. А ми щасливі. І мені зовсім не хочеться ризикувати.

— Ти так добре потерла це коліно, що за столом під зеленим сукном нам неодмінно усміхнеться щастя.

— Але я не такого щастя прохала,— відказала вона.

2

Тієї ночі мені спало на думку, що щастя прийшло до нас ще два тижні тому в Лондоні. Ми саме планували обвінчатися у церкві святого Луки на Мейда-Гіллі, а медовий місяць провести у Борнмаусі. Зрештою, неабияка програма, та мені було байдуже, куди їхати, аби тільки Кері була поруч. Ле-Туке нам теж було по кишені, однак туди вже вибиралися Ремеджі і Труфїти. А в Борнмаусі нам ніхто не заважатиме.

— Крім того, ти б спустив усі гроші у казино,— сказала Кері,— і нам довелося б повертатися додому.

— О ні. Я надто добре знаюся на числах. Маю з ними справу цілими днями.

— А ти не нудьгуватимеш у Борнмаусі?

— Аніскільки.

— Шкода, що це вже твій *другий* медовий місяць. А першого разу, в Парижі, було дуже весело?

— Ми дозволили собі провести там тільки суботу й неділю,— стримано пояснив я.

— Ти її дуже любив, дуже-дуже?

— Послухай,— сказав я. — Це було більш як п'ятнадцять років тому. Ти ще й до школи не ходила. Не міг же я стільки часу чекати на тебе.

— А все-таки, ти дуже кохав її?

— Увечері того дня, коли вона мене залишила, я запросив на обід Ремеджа і пригостив його найкращим шампанським, яке тільки можна було замовити. Потім подався додому і проспав поперек ліжка цілих дев'ять годин. Вона була з тих, що вночі хвицають ногами, а потім ще й скаржаться, що хтось займає надто багато місця.

— Хто зна, можливо, і я хвицатимусь.

— Ну, це зовсім інша річ. Я й хочу, щоб ти брикалася. Так я відчуватиму, що ти поруч. Ти ніколи не замислювалася, скільки часу ми витрачаємо на сон? Чверть свого життя!

Йї довелося довго вираховувати. З числами вона була не така вдатна, як я.

— Більше,— мовила нарешті. — Набагато більше. Я сплю десять годин на добу.

— Тим гірше,— сказав я. — А ще вісім годин я на службі, без тебе. Та й споживання їжі — ох ці вже мені обіди та вечері!

Грехем Грін (1904—1991) — один з найвизначніших англійських письменників ХХ століття, віддавна й добре знаний і в Україні. З кількома його творами уперше познайомив українського читача наш журнал: «Десятий» (1986, № 8), «Капітан і ворог» (1990, № 4), «Монсеньйор Кіхот» (1993,

№ 9—10). Поряд із серйозними романами та повістями, Грін час від часу писав і так звані «розважальні історії»; до них належить і опублікована 1955 року повість «Втрати-ти — і все здобути», яку ми пропонуємо увазі читачів.

— Нічого! Вночі я брикатимусь,— заспокоїла вона мене.

Це було під час ленчу того дня, коли до нас прийшло так зване щастя. Щоб перекусити, ми, по можливості, зустрічались у «Волонтері», який містився на розі будинку поблизу моєї установи. Кері пила сидр і демонструвала непогамовний апетит до холодних сосисок. Вона саме доїла п'яту і закінчила трапезу твердо звареним яйцем.

— Якби ми були заможні,— сказав я,— ти б не витрачала часу на приготування їжі.

— Зате скільки часу ми б витрачали на споживання! Ось глянь, сосиски. Раз-два — та й нема. А так ми ще б не закінчили навіть з ікрою.

— А за нею був би ще морський язик, підсмажений на маслі,— докинув я.

— Потім смажене курча із зеленим горошком.

— І суфле а-ля Ротшильд.

— Ти краще не багатій, будь ласка,— сказала вона. — Якби ми були багаті, то, певно, не бажали б одне одного так сильно. Уяви собі, як я товстію, волосся випадає...

— Для мене це не мало б значення.

— Ще й яке,— сказала вона. — Ти й сам добре знаєш.

І тут наша розмова нараз урвалася. Вона уже була в тому віці, коли усе розуміють, однак ще занадто молода, аби усвідомлювати, що розумні істини не слід висловлювати вголос, коли відчуваєш себе щасливим.

Я повернувся до велетенського будинку своєї установи, де панувало скло, скло і скло, де виблискувала гладенька мармурова долівка, де з ніш, наче в католицьких храмах, виглядали новомодні гравюри і скульптури. Я був уже зовсім не молодим молодшим помічником головного бухгалтера, і саме через велетенський розмах закладу будь-яке підвищення у посаді здавалося мені примарним. Хіба що самому перетворитися на скульптуру, щоб мене перевели з першого поверху хоча б трішки вище.

В тісних і незручних конторах люди, не сходячи з місця, одні вмирають, а інші роблять кар'єру. Літні джентльмени з діккенсівським виразом в очах допитливо виглядають з-за залізних шаф на молодше покоління. А тут, у великій операційній кімнаті, де постійно дзижчать комп'ютери, клацають стрічкопротяжні механізми, гудуть безшумні друкарські машинки, ви відчуваєте, що для людини, яка не має за плечима спеціального коледжу, шансів украй обмаль. Не встиг я сісти, як озвався гучномовець: «Містера Бертрама чекають у кімнаті номер десять». (Це — мене.)

— А хто там у кімнаті номер десять? — поцікавився я.

Ніхто не знав. «Це, певно, на дев'ятому поверсі», — підказав хтось. Ці слова були вимовлені з таким побожним жахом, наче мова йшла про вершину Евересту. Дев'ятий поверх був тією межею, якою в ті часи рада Лондонського графства стримувала будівельників у їхньому пориванні до небес.

— Хто сидить у кімнаті номер десять? — запитав я і в ліфтера.

— А ви хіба не знаєте? — кисло сказав той. — Скільки ви вже тут працюєте?

— П'ять років.

Ми стали підніматися.

— Вам давно слід би знати, хто сидить у кімнаті номер десять,— сказав він.

— Але я не знаю.

— П'ять років — і не знати такого!

— Будьте люб'язні, скажіть мені.

— Приїхали. Дев'ятий поверх. Вам наліво.

Коли я виходив з кабіни, він похмуро сказав мені у спину:

— Оце маєш! Не знати, хто сидить у кімнаті номер десять! — І, вже зачиняючи двері, зласкавився: — А ви як гадаєте? Та звісно ж, ВС!

Почувши це, я одразу сповільнив ходу. У випадкове щастя я не вірю.

і не тому, що марновірний. Однак, коли вам уже сорок і при цьому відверто не таланить, просто неможливо хоча б на мить не повірити у неприхильність долі. Я ніколи не стикався з ВС близько — тільки двічі бачив його здалеку, і, наскільки розумію, у природі не існувало причини побачитися з ним ще коли-небудь. Він був старший від мене, отже, й померти мав раніше. Тоді і я бодай неохоче, а вклав би й свою частку на спорудження його надгробка. Тому мене просто вразило, що я оце піднявся з першого аж на дев'ятий поверх. Подумки я дошукувався, яка жахлива помилка могла б спричинитися до догани, яку я зараз дістану в кімнаті номер десять. Мені здавалося цілком можливим, що наше вінчання в церкві святого Луки і двотижнева поїздка до Борнмауса тепер уже не відбудуться ніколи. До певної міри я був недалекий від істини.

3

ВС називали його ті, котрі його недолюбливали. Називали його так і надто віддалені від нього, аби мати до нього якісь почуття. Як і погоду, його вчинки важко було передбачити. Коли встановлювали нову друкарську машинку чи нові комп'ютери займали місця застарілих, то казали: «Напевне, ВС розпорядився», — і тільки після цих слів починали знайомитися з модерною іграшкою. Перед Різдом з'являлися віддруковані на невеликих листівках привітання. Вони адресувались особисто кожному службовцеві (гадаю, друкаркам доводилось посидіти над ними цілий день), а під кожним таким святковим посланням стояло відтиснуте гумове факсиміле: «Герберт Дройтер». Деколи я навіть дивувався, чому вони не були підписані «ВС». У цю пору виплати премій і дармових сигар, кількість яких було важко передбачити, його часто називали не скорочуючи — Великий Старий.

Було в ньому щось справді величне. Він вражав усіх густою гривною сивого волосся і обличчям музиканта. Коли інші люди скуповують картини, щоб уникнути податків на капітал, то він колекціонував полотна виключно для власного задоволення. Часом він зникав на місяць на своїй яхті з вантажем письменників та актрис, а також різноманітних додатків — то міг бути коли гіпнотизер, а коли людина, що вивела новий сорт троянд чи відкрила щось нове у природі ендокринних залоз. Ми на першому поверсі, звичайно, і гадки не мали, що він відсутній, — нам було не обов'язково про це знати. Та нам потрапляли на очі замітки в газетах, у дешевих недільних виданнях, що слідкували за переміщенням яхти з гавані в гавань. У цих газетах яхти асоціювалися зі скандалами, однак на судні Дройтера скандалів не траплялося ніколи. Він не терпів прикрощів у позаслужбові години.

Мені було відомо трохи більше, ніж моїм колегам: до переліку витрат на розваги, крім вина, входило ще й дизельне пальне. Одного разу це викликало непорозуміння з сером Уолтером Бліксоном. Про це розповів мені мій шеф. Бліксон, котрий займав кабінет номер сорок п'ять, теж вважався особою впливовою. У нього було майже стільки ж акцій, як у Дройтера, але з ним не рахувалися відповідно до його становища. То був невисокий, прищуватий, пересічний на вигляд добродій, якого поїдом їла заздрість. Він і сам міг придбати яхту, та хто б погодився вийти з ним у море! Коли він висловив протест проти оплати компанією дизельного пального, Дройтер великодушно погодився з ним, а потім почав наполягати, щоб з витрат фірми повністю вилучили пальне для приватних потреб. Оскільки мешкав він у Лондоні, то користувався автомобілем фірми, а от Бліксон добирався до свого помешкання аж у Гемпшир. Таким чином досягли того, що Дройтер з притаманною йому ввічливістю назвав компромісом, — усе залишилось, як і раніше. Коли Бліксонові якимось чином вдалося отримати дворянський титул, він на деякий час здобув певну моральну перевагу — аж поки до нього дійшла чутка, що ім'я Дройтера містилось у тому самому списку претендентів на відзнаки, але він сам відмовився від титулу. Одне можу сказати з певністю: Бліксон та

мій шеф разом були присутні на обіді, де почули, як Дройтер зреагував на надання дворянського титулу одному митцеві:

— Не може бути, щоб він його прийняв. Адже єдиною гідною поваги нагородою лишився хіба що орден «За заслуги». Ну, може, ще звання «Почесний кавалер».

А найгірше було те, що, як виявилось, Бліксон ніколи навіть не чув про існування звання «Почесний кавалер».

Однак Бліксон терпляче очікував своєї пори. Ще один пакет акцій — і контроль за компанією перейде до його рук. Ми завжди вважали, що головною його молитвою на ніч (а він був церковним старостою в Гемпширі) було прохання, щоб ті акції надійшли у продаж на біржі саме тоді, коли Дройтер буде в морі.

4

З розпачем у душі я постукав у двері під номером 10 і ввійшов. Та, незважаючи на свій стан, намагався запам'ятати всі деталі: на першому поверсі неодмінно стануть розпитувати, що тут і як. Кімната була зовсім не схожа на службове приміщення. Книжкова шафа була заповнена англійською класикою. Дройтер схитрував: замість звичайного в таких випадках Діккенса тут був Троллоп, замість Вальтера Скотта — Стівенсон, і це мало справити враження, що в господаря книжок свої особисті уподобання. На протилежній стіні висіла якась незначна робота Ренуара і красива мініатюра Родена. Одразу впадало у вічі, що бракує письмового столу, а є тільки диван. На столику в стилі доби Регентства лежало кілька тек з паперами, на простих стільцях навколо нього в незручних позах сиділи Бліксон, мій шеф і якийсь незнайомиць. Дройтера було майже не видно. Він напівлежав у великому й глибокому фотелі, тримав над головою папери і метав на присутніх грізні погляди з-за скелець окулярів. Таких товстих лінз мені ще не траплялося бачити.

— Це просто фантастика. Я не вірю,— саме говорив він глибоким голосом.

— Я не бачу необхідності... — почав був Бліксон.

Дройтер зняв окуляри і поглянув через кімнату у мій бік.

— Хто ви? — запитав він.

— Це містер Бертрам, один з моїх помічників,— сказав головний бухгалтер.

— Що він тут робить?

— Ви звеліли послати по нього.

— Атож, я пам'ятаю,— сказав Дройтер. — Однак уже минуло півгодини.

— Я був на ленчі, сер.

— На ленчі? — перепитав Дройтер, так наче почув незнайоме слово.

— Саме була перерва на ленч, містере Дройтер,— сказав головний бухгалтер.

— То що, вони ходять на ленч?

— Так, містере Дройтер.

— Усі?

— Гадаю, більшість з них.

— Дуже цікаво. А я й не здогадувався. А ви, сер Уолтер, теж ходите на ленч?

— Та звісно ж, Дройтере. А тепер, Бога ради, полишмо це все на містера Арнольда та містера Бертрама. Усіх розбіжностей набирається лише якихось сім фунтів, п'ятнадцять шилінгів і чотири пенси. А я хочу їсти, Дройтере.

— Для нас не сума важить, сер Уолтер. Ми з вами керуємо великим підприємством і не можемо перекладати відповідальність на інших. Акціонери...

— Облиште ви ці дурниці, Дройтере. Ви та я — ото й усі акціонери...

— І Ще-Один, сер Уолтер. Ви ж ніколи не забуваєте про Ще-Одного,

правда? Містере Берtrand, сядьте, будь ласка, і погляньте на оці рахунки. Вони ж проходили через ваші руки?

З почуттям полегкості я побачив, що папери належать невеликій дочірній компанії, чиїх справ я не вів.

— Сер, з «Дженерал ентерпрайзис» я не працюю.

— Нічого. Зате ви напевне трохи знаєтеся на цифрах — бо серед нас таких мастаків, очевидно, немає. Погляньте, будь ласка, чи не помітите якоїсь помилки.

Усе найгірше лишилося позаду. Дройтер, певно, уже сам розшукав помилку і його не надто турбувало, що саме виявлю я.

— Візьміть сигару, сер Уолтер. Бачите, поки що вам не обійтися без мене. — Він припалив свою сигару. — То як, містере Берtrand, знайшли що-небудь?

— Так. У переліку основних видатків.

— Саме так. Не поспішайте, містере Берtrand.

— Якщо ви не заперечуєте, Дройтере, я замовив столик у «Берклі»...

— Звичайно, сер Уолтер, якщо ви голодні... Я тут дам собі раду.

— Ходімо, Найсміте.

Незнайомиць підвівся, кивнув Дройтерові і подався за Бліксоном.

— А ви, 'Арнольде? Ви вже ходили на ленч?

— Ну що ви, містере Дройтер. Такі дрібниці...

— І все-таки пробачте мені. Яюсь і на думку не спадало... Ці перерви на ленч... Ви їх так називаєте?

— Та воно не зовсім...

— Містер Берtrand уже перекусив. От ми з ним і розв'яжемо цю задачку. Попросіть, будь ласка, міс Буллен, хай принесе мені склянку молока. А ви, містере Берtrand, хочете молока?

— Ні, дякую, сер.

Отак я залишився наодинці з ВС. Переглядаючи папери, я весь час відчував на собі його погляд. Ось так — на дев'ятому поверсі, на вершині, немов одна з дійових осіб Старого Завіту, яким Усевишній наказував: «Несіть моє слово».

— А куди ви ходите на ленч, містере Берtrand?

— У «Волонтер», сер.

— Це хороший ресторан?

— Та ні, це паб, сер.

— Там подають перші і другі страви?

— Тільки перекуси.

— Цікаво, дуже цікаво...

Він змовк, а я знову заходився додавати, віднімати, переносити цифри. І якийсь час не міг добрати глузду. Людям властиво робити найпростіші помилки. До прикладу, не переносити цифри на наступну сторінку, однаке в нас працюють найкращі лічильні машини, а машина має бути непомильною...

— Я трохи розгублений, містере Берtrand,— сказав Дройтер.

— Мушу зізнатися, я теж.

— О ні, я не це маю на увазі. Зовсім не цю помилку. Ви не поспішайте. Усе воно яюсь з'ясується, рано чи пізно. Я мав на увазі сера Уолтера. Коли він залишає мене, приходять почуття спокою і вмиротворення. І я згадую про свою яхту. — Між нами повисла хмарка тютюнового диму. — *Luxe, calme et volupté*¹,— додав він.

— Зате в цих цифрах, сер, я щось не знаходжу ні *ordre*, ні *beauté*².

— Ви читаєте Бодлера, містере Берtrand?

— Так.

— Це мій улюблений поет.

— Я віддаю перевагу Расіну, сер. Гадаю, це тому, що я математик.

— Не покладайтесь надто на його класичний стиль. У Расіна

¹ Розкіш, умиротворення і насолода (фр.).

² Порядку... краси (фр.).

трапляються місця, містере Берtrand, коли... коли перед вами наче відкривається безодня. — Я знову відчув на собі його пильний погляд, коли ще раз став перевіряти усе спочатку. А потім прозвучав вердикт: — Дуже, дуже цікаво.

Тим часом я справді захопився підрахунками. Мені ніколи не вдавалося збагнути, чому нефахівці такі байдужі до чисел. І найтупіший дурень все-таки зуміє оцінити поезію будови сонячної системи — «війська одвічного закону», — та водночас не в змозі добачити романтику в поважно вишикуваних колонках цифр: деякі з них пересуваються вгору, переходять на інші сторінки, деякі розряди з'являються у кожній колонці, перегруповуються, наче проробляють вправи на військовому плацу. Я саме простежував пересування одного числа, вдаючись до всіх можливих хитрощів.

— Сер, ви не знаєте, які комп'ютери використовує «Дженерал ентерпрайзис»?

— Про це треба запитати в міс Буллен.

— Я впевнений, що це «Револг». Ми відмовилися від них ще п'ять років тому. Коли вони виходять з ладу, то, як правило, роблять пропуски, і до того ж тільки тоді, коли поруч опиняються двійка і сімка, однак не завжди, а лише при відніманні і додаванні. Гляньте, ось тут, сер, ця комбінація трапляється чотири рази, але помилився комп'ютер тільки один раз...

— Містере Берtrand, ви мені цього не пояснюйте. Боюся, то марна праця.

— Нічого страшного не сталося. Підводить електроніка. Ці рахунки треба перепустити через наші машини. А комп'ютерів «Револг» краще позбутися — вони нам і так довго послужили.

Я з почуттям тріумфу відкинувся на спинку дивана. У цю мить не було людини вищої від мене. Я провів справді дуже вдале розслідування, і до того ж таке простеньке, якщо знаєш свою справу. Ніхто, крім мене, навіть не піддав сумніву досконалість машини. Однак немає такої машини, яку б можна було назвати досконалою. У кожному її вузлі, з'єднанні, в найменшому гвинтику — її первородний гріх. Я хотів пояснити це Дройтерові, та мені не вистачило духу.

— Дуже цікаво, містере Берtrand. Я радий, що ми встигли розв'язати цю проблему, поки сер Уолтер задовольняє свої фізіологічні потреби. А ви справді не хочете молока?

— Ні, дякую, сер. Мені треба повертатися на перший поверх.

— Не поспішайте. У вас втомлений вигляд, містере Берtrand. Коли ви востаннє були у відпустці?

— Саме незабаром моя щорічна відпустка. І річ у тому, що я збираюся використати її для одруження.

— Справді? Дуже цікаво. Ви вже отримали свого годинника?

— Годинника?

— Мені здається, в таких випадках тут завжди дарують годинники. Ви вперше одружуєтеся, містере Берtrand?

— Гм... удруге.

— Ага, отож цього разу маєте вдвічі більше шансів отримати подарунок.

ВС, безперечно, умів поводитися з людьми. Він змушував їх розмовляти, говорити про потаємне, справляв враження справді зацікавленої людини. Гадаю, він і справді був таким. Бодай час від часу. Він був бранцем свого кабінету; і будь-які незначні вісточки із зовнішнього світу вражали його своєю новизною. Він розважався відвідувачами з такими ж почуттями, що й в'язень, котрий приручає мишу або молиться на листочок, занесений крізь ґрати вітром.

— Медовий місяць ми проведемо в Борнмаусі, — сказав я.

— Гм... Не думаю, що це найкращий варіант. Надто банально. Краще повезіть молоду дружину кудись на південь. У Ріо-де-Жанейро, наприклад...

— Боюсь, я не зможу собі цього дозволити, сер.

— Сонце піде вам на користь, містере Берtrand. Ви дуже бліді. Можливо, хтось порадив би вам Південну Африку, та там не краще, ніж в Борнмаусі.

— На жаль, ні те, ні те...

— Стривайте, містере Берtrand, у мене з'явилась ідея. Ви і ваша молода дружина вирушите в подорож на моїй яхті. Усі мої гості зійдуть на берег у Ніцці та Монте-Карло. Там я вас і підберу тридцятого. І ми помандруємо вздовж узбережжя Італії: Неаполітанська затока, Капрі, Іск'я.

— Боюся, що цей план буде важко виконати. Я вам дуже, дуже вдячний, та річ у тім, що саме тридцятого ми беремо шлюб.

— Де?

— В церкві святого Луки, на Мейда-Гіллі.

— Церква святого Луки! Тут ви знову старомодні, мій друже. З вродливою молодою дружиною не можна поводитися так по-старосвітськи. Я не помиляюся, містере Берtrand, вона молоденька?

— Так.

— І красуня?

— Як на мене, так, сер.

— Вам треба побратися в Монте-Карло. В мерії. А я буду у вас за свідка. Тридцятого числа. А ввечері відпливемо в Портофіно. Це набагато краще, ніж церква святого Луки разом з Борнмаусом.

— Але ж, сер, не обійдеться без юридичних ускладнень...

Та він не став мене слухати і викликав міс Буллен. Гадаю, він міг би стати непоганим актором: очевидно, вже бачив себе у ролі Гаруна аль-Рашида, який підбирає людину з дна і призначає її правителем цілої провінції. Здається мені, думав він і про те, щоб розпалити заздрощі в Бліксона. Так само, як у випадку з наданням титулу. Бліксон, напевно, виношував план запросити на обід щонайменше прем'єр-міністра. І таким чином Дройтер продемонстрував би, як мало переймається він соціальними рангами. Хоч би яких успіхів у вибраному товаристві досяг Бліксон, радість його буде затьмарена.

Міс Буллен з'явилась у кабінеті ще з однією склянкою молока.

— Міс Буллен, домовтеся, будь ласка, з нашим відділенням у Ніцці, нехай там підготують усе необхідне для того, щоб містер Берtrand взяв шлюб у Монте-Карло тридцятого числа цього місяця о четвертій годині дня.

— Тридцятого, сер?

— Напевно, треба буде отримати дозвіл на проживання — нехай вони потурбуються. Вони можуть ввести його до свого штату за останні шість місяців. Їм доведеться зустрітися також з британським консулом. Найкраще поговоріть з мосьє Тіссаном по телефону, але мене більше цим не турбуйте. Більше нічого не хочу чути про цю справу. Ага, ще скажіть серу Уолтеру Бліксонові, що ми виявили несправність у комп'ютерах марки «Револг». Їх негайно треба замінити. Нехай проконсультується з містером Берtrandом, той щось йому порадить. Цим мене також більше не турбуйте. Це неорозуміння зіпсувало нам увесь ранок. Ну що ж, містере Берtrand, отже, до тридцятого. Захопіть із собою збірку Расіна. А все інше полиште на міс Буллен. Вона про все домовиться.

Зрозуміла річ, це він так вважав. Та це була Кері.

Назавтра була субота. Я зустрівся з Кері у «Волонтері» і пішки провів її додому. Був один з тих весняних днів, коли вулиці Лондона пахнуть лісом. На Оксфорд-стріт вітер нагнав запахів дерев та квітів з усіх навколишніх парків: з Гайд-Парку, з Грін-Парку, з Сент-Джеймса та Кенсінгтон-Гарденз.

— О! — вигукнула вона. — Як би я хотіла, щоб ми поїхали далеко-далеко, кудись, де дуже тепло, дуже весело, дуже...

Мені довелося різко потягти її назад, а то бути б їй під колесами автобуса. Я завжди рятував її від автобусів і таксі й не переставав дивуватися, як вона залишається неушкоджена, коли поруч немає мене.

— Гаразд,— сказав я,— ми можемо поїхати. — І, поки чекали на зелене світло, усе їй розповів.

Не знаю чому, але я сподівався серйозного опору. Почасти тому, що вона була без тьми від церковного шлюбу з хором, весільним тортом та іншими подібними дурницями.

— Ти тільки уяви собі,— сказав я. — Одруження в Монте-Карло замість Мейда-Гілл. Внизу під ногами море. На тебе чекає яхта... — Оскільки мені не доводилося там бувати, то опис мені не давався.

— У Борнмаусі теж є море. Принаймні так мені казали,— відповіла вона.

— А італійське узбережжя?

— У товаристві твого містера Дройтера?

— Ми ж не будемо з ним в одній каюті,— заперечив я. — Крім того, я зовсім не впевнений, що готель у Борнмаусі виявиться пусткою.

— Любий, мені так хотілося взяти шлюб у церкві!

— Уяви собі мерію в Монте-Карло. Мер у мундирі, а ще, ще...

— А такий шлюб справжній?

— Аякже.

— Було б краще, якби він таким не вважався. Тоді б ми повінчались у церкві після повернення.

— Це означало б, що доти ми жили в гріху.

— А я зовсім не проти пожити в гріху.

— До ваших послуг,— сказав я. — Хоч сьогодні.

— Та ні, я не маю на увазі Лондон,— відказала вона. — Тут ми можемо просто переспати. А жити в гріху... о, це картаті парасолі, тридцять градусів у затінку, виноград і ще — страшенно привабливий купальник. Атож, мені потрібно придбати новий купальник.

Я вже гадав, що зрештою все влаштувалося, та тут Кері помітила гострі шпилі, що виднілися над маківками дерев навпроти через площу.

— Ми ж уже розіслали запрошення. І що скаже тітка Меріон? (Вона мешкала в тітки Меріон відтоді, як загинули від німецької бомби її батьки.)

— Розповіси їй усю правду. Їй буде набагато приємніше отримати листівку з Італії, ніж з Борнмауса.

— А священик не образиться?

— Не більше, ніж на п'ять фунтів стерлінгів.

— І ніхто нізащо не повірить, що ми одружені,— додала вона за хвилю (її справді це непокоїло). — Ото буде сміх... — Потім маятник хитнувся в інший бік, і вона додала: — Добре, що ти братимеш одяг напрокат. А для мене ж вінчальну сукню шують.

— Ще залишається досить часу, щоб переробити її на вечірню. Врешті її чекає саме така доля.

В полі нашого зору з'явилася церква — досить потворна, однак не потворніша за церкву святого Луки. Вона була збудована з сірого каменю, наче поплямленого сажею, до вулиці спускалися грубі сходи кольору глини, а біля входу висіла таблиця з таким написом: «Ви, у кого важка ноша, прийдіть до Мене». З таким самим успіхом можна було написати: «Облиште ваші надії». Саме відбувалося вінчання, і натовп подомашньому одягнутих жіночок з візочками і крикливими дітьми та собаками ще не розходився. Стояли тут також літні жінки, поважні й непривітні. У них був такий вигляд, наче вони ось-ось почнуть лаятися.

— Погляньмо,— сказав я. — Таке ж могло бути й з нами.

У дверях з'явилася зграйка дівчаток у довгих бузкових платтячках і голландських мереживних чепчиках. Вони вишикувались обабіч сходів і з острахом позирали на матрон та няньок з дітьми. Деякі з них нервово

хихотіли. Та їхньої провини в цьому не було. Двоє фотографів саме встановлювали свої апарати так, щоб захопити в об'єктив увесь вхід з аркою, прикрашеною чимось схожим на кам'яні листки конюшини. А потім з'явилися і самі винуватці — чи жертви — свята у супроводі численних родичів.

— Жахливо,— сказала Кері. — Жахливо. Подумати лишень, що на їхньому місці могли опинитися ми з тобою.

— Що ж, принаймні в тебе немає такого вола, а я все-таки, чорт забирай, так легко не червонію і знаю, де тримати руки.

Внизу чекав автомобіль, прикрашений білими стрічками. Усі друзки як одна повиймали мішечки з паперовими трояндовими пелюстками і стали посипати ними молоде подружжя.

— Їм ще пощастило,— сказав я. — З рисом тепер сутужно. Одначе я певен, що тітка Меріон зуміла б уговтати бакалійника.

— Це зовсім на неї не схоже.

— Коли йдеться про одруження, довіряти не можна нікому. Ця подія породжує якусь дивну атавістичну жорстокість. І хоч у наші дні вже не прийнято, щоб гості вкладали молоду до ліжка, то вони хоч нареченому насолять. Ось поглянь,— сказав я, стискаючи руку Кері.

Якийсь хлопчина з благословення однієї з похмурих матрон підкрався до дверцят автомобіля і саме в ту мить, коли наречений нахилився, щоб увійти, шпурнув повну жменю рису просто в обличчя нещасному.

— Якщо випадає така нагода,— зауважив я,— то непогано зачекати й побачити, які очі будуть у жертви.

— Це просто жахливо,— сказала Кері.

— Оце, моя дівчинко, і є те, що називають церковним шлюбом.

— Я певна, що в нас було б зовсім інакше. Усе мало бути дуже скромно — тільки найближчі родичі.

— Ти забуваєш про юрми на вулицях. Це ж бо християнська традиція. Той хлопчина ніякий не родич. Повір мені. Я знаю. Сам брав шлюб у церкві.

— Ти вінчався у церкві?! І ніколи й словом не обмовився! — вигукнула вона. — В такому разі я волю взяти шлюб у мерії. А може, тобі і в мерії траплялось одружуватися? Чи ні?

— Ні. Це буде вперше. І востаннє.

— Ой, Бога ради! — вигукнула Кері. — Негайно постукай по дереву...

А через два тижні вона потирала бронзове коліно вершника, прохаючи в долі щастя. Навколо нас був великий і безлюдний у цей час вестибюль «Отель-де-Парі» в Монте-Карло, і я промовив:

— Ось ми й на місці, Кері. І нарешті самі. (Коли не брати до уваги порт'є, касира, швейцара, двох носіїв з нашими речами і одну старшу пару на канапі. Тим більше, що, як мене повідомили, містер Дройтер ще не прибув, і наступна ніч була у нашому розпорядженні.)

6

Ми обідали на терасі готелю й спостерігали за людьми, які заходили до казино навпроти.

— Ми б теж могли зайти для розваги. Ми ж не азартні гравці,— сказала Кері.

— У нас немає з чого й почати,— відповів я. — Усього п'ятдесят фунтів.

Ми вирішили не чіпати її грошей з тим, щоб мати змогу поїхати взимку на тиждень в Ле-Туке.

— Ти в нас рахівник,— сказала Кері. — Ти мав би знати про всі системи гри.

— Системи з біса дорого обходяться,— відповів я. Виявилось, що міс Буллен замовила для нас розкішні апартаменти, і я навіть не міг уявити, скільки вони нам коштуватимуть. У наших паспортах все ще стояли різні

прізвища, і я вважав, що буде цілком доречним, якщо ми замешкаємо в різних кімнатах. А от спільна вітальня видалася мені зайвою. Напевне, передбачалося, що ми розважатимемось там після одруження. — Щоб вивчити систему, потрібні тисячі франків. Потім ти опиняєшся на міліні, а заклад нічого не втрачає.

— А я вважала, що декому рано чи пізно вдається зірвати куш.

— Хіба що в жартівливій пісеньці,— відповів я.

— Було б жахливо, якби ми були справжніми гравцями,— сказала вона. — Весь час доводиться думати про гроші. Правда?

— Так,— серйозно відповів я.

Будемо ми спати вночі разом чи ні,— ось що найбільше турбувало мене цього вечора. Бо ми ще ніколи цього не робили. Отаке це було одруження. Попереднє, яке випало на мою долю, було зовсім інакше. Отож тепер я б погодився чекати ще кілька місяців, тільки б надолужити потім втрачені роки. Однак цього вечора мені зовсім не хотілося чекати довше. Я хвилювався, наче якийсь зелений молодик. Виявилось, що я вже втратив здатність читати думки Кері. Вона була на двадцять років молодша, й ініціатива повністю перейшла в її руки. Я навіть не завжди міг як слід витлумачити для себе її слова. До прикладу, коли ми переходили вулицю у напрямку до казино, вона сказала «Ми заглянемо не більш як на хвилику, бо я така втомлена». Вважати це натяком мені на користь чи навпаки? А може, це проста констатація факту? Можливо, їй ніколи і на гадку не спадало, які проблеми обсіли мене, або ж вона вже давно впевнилася, що вони для неї неістотні? Чи вона вважала, що я добре розумію справжні мотиви її поведінки?

Кілька годин тому я гадав, що, коли нам покажуть наші кімнати, я дістану відповідь. Та все, що вона промовила, ледве тамуючи радість, було: «Любий мій! Яка розкіш!»

Я був вимушений віддати належне міс Буллен. «Це тільки на одну ніч. Потім ми переберемось на яхту». В нашому номері була одна велика кімната на двох, дуже маленька кімнатка на одного і середніх розмірів вітальня між ними. Усі три мали балкони. Мене не полишало відчуття, наче ми зайняли цілий фасад готелю. Спочатку Кері розчарувала мене, сказавши: «Ми могли б обійтися двома одномісними номерами. — А потім сама собі заперечила: — А втім, усі ліжка тут двоспальні». І одразу ж знову засмутила мене. Помітила канапу у вітальні і сказала: «Я зовсім не проти, щоб спати отут». Я не знайшов, що й на це відповісти, і ми знову завели мову про системи гри. Та мені було на них начхати.

Ми показали паспорти і, придбавши вхідні квитки, ввійшли в одне з приміщень казино, яке тут називають «кухнею» і де круп'є приймають лише невеликі ставки. «Тут я чуюся, як дома»,— сказала Кері. Нічого менш правдоподібного вона не могла вигадати. Старі завсідники розмістилися навколо столів з жетонами, записниками і олівцями, нотуючи кожну цифру. Декотрі з них скидалися на виснажених курців опіуму. Стара пані у брунатному одязі і солом'яному капелюшку сорокарічної давності з маргаритками на полях поклала ліву клішню, худющу, наче руків'я парасолі, на край столу, а в правій затисла жетон вартістю сто франків. Коли кулька пробігла чотири кола, стара поклала своє багатство на сукно і... втратила його. Потім знову стала очікувати. Якийсь молодик нахилився над її плечима, поставив сто франків на останні дванадцять номерів, отримав виграш і вийшов.

— Розумно вчинив,— сказав я. Та коли ми опинилися поблизу бару, він уже стояв там з келихом пива і сендвічем. — Бенкетує на виграні три сотні.

— Не будь такий лихий. Ти тільки поглянь на нього. Закладаюся, що сьогодні це його перша трапеза.

Я так бажав її, що ледь стримувався і зненацька вийшов з рівноваги. Зовсім по-дурному. Все одно більше б вона на нього і не поглянула. Отак часом ми самі собі копаємо яму.

— Ти б не назвала мене лихим, якби він не був молодий і привабливий.

— Любий,— здивувалася вона,— я ж тільки... — І нараз стулила губи. — Тепер ти справді лихий,— сказала по хвилі. — Нізащо не стану вибачатися. — Вона стояла і розглядала того молодика, аж поки він підвів своє романтичне голодне обличчя і зустрівся з нею поглядом. — Атож,— мовила вона,— він молодий і привабливий. — І, гордо випроставшись, подалася до виходу. Я поплентав за нею, цідячи крізь зуби: «Чорт забирай, чорт...» Тепер я знав, як ми проведемо цю ніч.

Не порушуючи мовчанки, ми піднялися ліфтом, пройшли коридором і опинились у своїй вітальні.

— Можеш розміститись у великій кімнаті,— сказала Кері.

— Ні, вона твоя.

— Менша саме така, як мені потрібно. Не люблю величезних хоромів.

— Тоді доведеться перенести багаж. Твої валізи занесли у велику кімнату.

— Що ж, гаразд,— мовила вона, пройшла у більшу кімнату й зачинила за собою двері, не сказавши «Добраніч».

Мене почала розбирати злість на неї і на себе.

— Прекрасна перша подружня ніч,— сказав я вголос, копнув ногою валізу і згадав раптом, що ми ще не одружені. Одразу все видалося таким пустим і безглуздим...

Я накинув на плечі халат і вийшов на балкон. Вхід до казино потопав у світлі: цей заклад містився якраз навпроти нас, через вулицю, між палацом у балканському стилі і суперкінематографом. На самому вершечку зеленого даху можна було розгледіти безглузду скульптуру. Вона наче нависала над просторим двором і швейцарами внизу. Усюди панувало яскраво-біле освітлення. Освітлені були також і всі яхти в затоці: над горою в повітря здійнялась яскрава ракета. Повіяло такою романтикою, що в мене ледь не потекли з очей сльози.

— Це фейерверк, любий,— почувся голос. То була Кері. Вона стояла на своєму балконі, і між нами залишалася вітальня. — Фейерверк... — повторила вона. — Це нам на щастя, правда ж? — І я одразу збагнув, що між нами знову все гаразд.

— Кері,— сказав я і підвищив голос, щоб було краще чути,— пробач мені...

— Як ти гадаєш, вогненне колесо теж запустять?

— Я б не здивувався.

— Бачиш вогні на пристані?

— Так.

— Як по-твоєму, містер Дройтер уже прибув?

— Думаю, він з'явиться завтра в останню мить.

— А нас можуть одружити без нього? Він же свідок, правда? А в нього міг вийти з ладу двигун, чи якась аварія, чи шторм, або що.

— Гадаю, ми зможемо обійтись і без нього.

— Ти певен, що про все домовлено як слід? Так?

— Так, міс Буллен усе залагодила. Завтра о четвертій.

— Ой, я вже захрипла від крику, а ти? Перейди на балкон у вітальні, любий.

Я пройшов у вітальню і опинився на середньому балконі.

— Мені здається, нам доведеться снідати усім разом. Ти, я і твій ВС.

— Якщо він встигне до ленчу.

— А непогано було б, якби він спізнився, правда? Мені подобається в цьому готелі.

— Гадаю, наших грошей вистачило б тільки днів на два.

— І нам прислали б жахливо великі рахунки,— сказала вона і додала за хвилю: — Але в цьому мало приємного. Не те, що жити в гріху. А от цікаво, чи той молодик не загруз часом у боргах?

— То ти ще не забула про нього?

— Та ні, любий, він мене аніскілечки не цікавить. Мені не подобаються молоді мужчини. Гадаю, цей комплекс виробився в мене через батька.

— Облиш, Кері,— сказав я. — Не такий уже я старий.

— О ні, саме в міру,— відповіла вона. — Зрілість починається якраз у сорок років.

— В такому разі десь через п'ятдесят років, починаючи від цієї ночі, ти станеш бабцею.

— Починаючи від цієї ночі? — нервово перепитала вона і вмовкла. В небі спалахнули нові вогні фейєрверку.

— Ось і твоє вогненне колесо,— сказав я.

Вона повернулась обличчям до мене, і в світлі спалахів було помітно, як вона зблідла.

— Про що ти думаєш, Кері?

— Якось так незвично,— мовила вона. — Тепер нам бути разом роки і роки. Як ти думаєш, любий, у нас знайдеться, про що розмовляти так довго?

— Але ж ми будемо не тільки розмовляти.

— Ні, я серйозно, любий. Чи багато в нас спільного? Я жахлива невігласка в математиці. А ще я не розумію поезію так добре, як ти.

— І не треба — ти сама поезія.

— Та ні, кажу ж тобі, я серйозно.

— У нас ще не вичерпалися теми для розмов, і ми тільки тим і займаємося, що розмовляємо без кінця.

— Це буде так жахливо,— провадила вона,— коли ми станемо подружжям. Ти ж знаєш, про що я. Ти з газетою, я зі своїм плетивом.

— Ти ж не вмієш плести.

— Що ж, я вдаватиму з себе саму терплячість. Слухатиму радіо або дивитимусь телевізор. А давай не купуватимемо телевізора, гаразд?

— Гаразд.

Вогні стали спалахувати рідше, і ми надовго замовкли. Я перестав вдивлятися в освітлену пристань і повернувся обличчям до Кері. Вона сиділа на долівці балкона, підібгавши під себе ноги, і спиралася головою на стіну. Вона майже заснула. Я перехилився і доторкнувся до її волосся. Вона одразу прокинулася.

— Ой, тут так незручно. Я задрімала.

— Пора в ліжечко.

— Ні, я зовсім не втомилася, справді.

— А казала, що втомилася.

— Просто свіже повітря. Так чудово на свіжому повітрі.

— То перебирайся на мій балкон.

— Чом би й ні? — вагаючись, сказала вона.

— Нам не потрібні два балкони.

— Ні.

— То переходь.

— Я перелізу.

— Ні. Не треба. Так можна...

— Не сперечайся,— сказала вона. — Я вже тут.

Коли вранці прийшли прибирати, то, напевно, прийняли нас за двох несповна розуму — троє ліжок на двох, і в жодному з них ніхто не спав.

7

Після сніданку ми поїхали на таксі до мерії — я хотів переконатися, що міс Буллен нічого не забула. Але все було гаразд. Процедуру одруження призначено на четверту. Нас попрохали не запізнюватися, бо о пів на п'яту вже мала з'явитися наступна пара.

— Ти не хочеш сходити в казино? — поцікавився я в Кері. — Ми могли б витратити, скажімо, тисячу франків. Адже усе вже замовлено.

— Давай спочатку заглянемо в порт, чи твій ВС ще не об'явився.

Ми зійшли вниз сходами, які нагадали мені про Монмартр, за винятком того, що тут усе було білосніжне, чисте, блискуче й нове. На противагу тамтешній сірості і старовині, просякнутій історією. Усе навколо нагадувало про казино. В книжкових кіосках продавали різні системи гри у заклеєних конвертах: «Дві з половиною тисячі франків на тиждень вам гарантовано». В дитячих магазинах продавалися іграшкові рулетки, в тютюнових крамницях були виставлені попільнички у вигляді рулетки, і навіть жінкам пропонувалися хустки помережені числами та позначками: *tangué, pair, impair, rouge, noir*¹.

На пристані стояло з десяток яхт. Три з них під британським прапором, та жодна з них не була Дройтеровою «Чайкою».

— Страх подумати, що він міг забути про нас! — сказала Кері.

— Міс Буллен йому нічого не дає забувати. Гадаю, він зараз висаджує в Ніцці своїх пасажирів. Ти ж хотіла вчора, щоб він пізнівся.

— Так, але сьогодні вранці це мене трішки лякає. Певно, нам не слід іти до казино. Саме тепер.

— Вдамося до компромісу, — запропонував я. — По триста франків. Ми ж не можемо залишити Монако, так і не спробувавши зіграти.

Перш ніж приступити до гри, ми якийсь час потинялися по «кухні». То була пора, коли грають усерйоз. Туристів не було, і *Salle Privée*² стояла зачинена. У казино засідали тільки постійні завсідники. Спостерігаючи за ними, я дійшов висновку, що від того, виграють вони чи ні, залежала доля їхнього сніданку. Вони довго й терпляче займалися виснажливою і нудною працею: чашка кави зранку — і сиди сиднем аж до часу, коли пора на ленч, — і якщо система виправдувала себе, вони нарешті могли дозволити собі поснідати. Щось розсмішило Кері, вже не пам'ятаю, що саме, і одразу ж старша жінка і літній добродій, які сиділи за столом навпроти, похмуро зиркнули на неї. Вони були ображені її легко-важністю: тут ніхто не розважався, і треба було вбити силу часу, щоб отримати свої дві тисячі п'ятсот франків щотижня. Озброєні записниками та інструкціями, вони не мали права покладатися на випадок, однак він раз по раз утручався в гру, і лопатка круп'є згрібала докупи їхні фішки.

— Любий, ану спробуймо і ми зробити ставки.

Кері поклала усі свої триста франків на число, яке означало її вік, і сплела на щастя пальці. Я був більш обережний — спочатку спробував «каре» на те саме число, і ще два жетони поклав на *noir* та *impair*. Її вік виявився програшним, зате на інших я виграв.

— О, ти загіб купу грошей, любий. Ти страшенно передбачливий.

— Я виграв дві сотні, а одну втратив.

— Гаразд, купи по чашечці кави. Бо кажуть, після виграшу треба зупинитися.

— Який там виграш. У нас стало на чотири папірці менше.

— Але ж ти виграв.

За кавою я сказав їй:

— Знаєш, я думаю, чи не купити й собі якусь систему для розваги. Хочу поглянути, як вони самі себе переконують...

— Якщо хтось і здатен придумати систему, то тільки ти сам.

— Я хочу розглянути варіант, коли нема обмежень у кількості ставок, та для цього треба бути мільйонером.

— Я бачу, любий, ти справді хочеш щось придумати, правда? Два дні поспіль вдавати з себе заможних — непогана розвага, та коли б це було насправді, тоді кінець усім веселошам. Ти тільки поглянь на мешканців готелю. Вони багаті. Оті жінки з підтягнутими обличчями і фарбованим волоссям, завжди зі своїми жахливими цуциками. — Вона помовчала, а тоді виголосила ще одну перлину розсудливості: — Коли ти багатий, то відчуваєш страх перед старістю.

¹ Мізер, парне, непарне, червоне, чорне (фр.)

² Приватна зала (фр.).

— Набагато страшніше буває, коли ти бідний.

— Ми обоє уже звикли до бідності. Давай ще раз сходимо поглянемо на пристань. Скоро час ленчу. Можливо, містер Дройтер ось-ось з'явиться. А тут я почуваю себе жахливо.

Ми перехилилися через парапет тераси і подивилися на затоку. Ніяких змін. Море було зовсім спокійне і блакитне. Донісся вигук стернового з восьмивесельного човна: звук відбився від води і досяг нас. Дуже далеко, аж за виступом протилежного берега виднілося якесь біле суденце. Воно здавалося меншим, ніж пластмасова іграшка в дитячій ванні.

— Як гадаєш, це не Дройтер? — запитала Кері.

— Можливо. Гадаю, що так.

Виявилось — ні. Коли ми повернулися туди після ленчу, «Чайки» в гавані все не було, а човен, який ми бачили перед тим, зовсім зник з очей — він уже був десь на шляху до Італії. Звичайно ж, причин впадати у розпач не було: навіть якщо яхта не з'явиться до вечора, ми все одно поберемося.

— Коли б він затримувався, то неодмінно дав би телеграму, — сказав я.

— Мабуть, просто забув, — сказала Кері.

— Ні. Неможливо, — заперечив я. Та досвід підказував мені, що від ВС можна очікувати чого завгодно. — Думаю, в готелі можна сказати, що ми залишаємо за собою тільки одну кімнату. Зважаючи на обставини.

— Меншу кімнату, — додала Кері.

Порт'є виявився не дуже тямущим.

— Одну кімнату, сер?

— Так, одну. Меншу.

— Меншу? Для вас і для мадам, сер?

— Так. — Я був вимушений пояснити: — Ми сьогодні одружуємося.

— Вітаю вас, сер.

— У вас мав зупинитися містер Дройтер.

— Від містера Дройтера нічого не надходило, сер. Він завжди нас попереджає. Ми його не чекаємо.

Отож і я перестав його чекати, однак не став казати про це Кері. Приїде ВС чи не приїде — а це день нашого одруження. Я хотів ще раз повести її в казино і витратити ще кілька сотень, але вона відповіла, що хоче погуляти на терасі і поспостерігати за морем. Це був привід, щоб виглядати «Чайку». Звісно, «Чайка» так і не з'явилася. Наша домовленість із Дройтером нічого не важила, і його доброта варта була небагато. У його нічим не переобтяженій свідомості грайливою пташкою промайнула забаганка, не залишивши по собі жодного сліду. Про нас забуто.

— Пора в мерію, — сказав я.

— У нас же немає свідка, — зауважила Кері.

— Там у них для такого випадку знайдеться двійко свідків, — сказав я з упевненістю, якої насправді не мав.

Мені спало на думку, що було б непогано прибути на місце в романтичному екіпажі. Недалеко від казино ми найняли допотопну тарадайку і всілися під колісь білим тентом. Наш вибір виявився невдалим. Шкапина була самі кістки та шкіра, а я зовсім забув, що дорога вела під гору. Немолода жінка везла в інвалідському візку в напрямку до казино джентльмена похилого віку зі слуховим апаратом, і треба визнати, що посувались вони швидше, ніж ми. Коли вони минали нас, я почув її добру англійську вимову. Вона, напевно, саме закінчувала якусь розповідь, бо сказала: «І відтоді жили вони нещасливо». Старий добродій відкашлявся і промовив: «Розкажіть мені про це, ще раз». Я поглянув на Кері з надією, що вона нічого не почула. Та вона почула.

— Люба, — сказав я, — не будь такою марновірною. Хоча б сьогодні.

— Прикмети мають під собою ґрунт. Чи можеш ти бути впевнений, що доля не подає нам знаки, щоб ми були готові до всього? Це щось на зразок умовного коду. І я постійно поповнюю його. Скажімо... — Вона на

мить замислилась. — Скажімо, нам пощастить, якщо кондитерська трапиться нам швидше, ніж квіткова крамниця. Стеж за своєю стороною.

Так я і вчинив, і, звичайно ж, квіткова крамниця трапилася першою. Я сподівався, що Кері не помітить, але...

— Долю не обминеш... — сумно мовила вона.

Наш екіпаж рухався дедалі повільніше — пішки ми б дісталися набагато швидше. Я глянув на годинника — залишалось ще десять хвилин.

— Сьогодні вранці тобі слід було принести в жертву курча і прочитати нашу долю по його тельбухах...

— Смійся, смійся! — відповіла вона. — А може, й гороскопи в нас не збігаються.

— Сподіваюсь, ти не хочеш усе поламати? А то хто знає, може, ми ще побачимо когось зизоокого.

— А це зле?

— Просто жахливо. — Я гукнув візникові: — Будь ласка, трохи швидше! *Plus vite!*¹

Кері вхопила мене за плече.

— Ой! — тільки й вимовила вона.

— Що сталося?

— Хіба ти не звернув увагу, коли він до нас повернувся? Він косує на одне око!

— Але ж, Кері, я тільки пожартував.

— Дарма. Хіба ти не розумієш? Це ж саме те, про що я казала. Ти вигадуєш умовний знак, а провидіння використовує його.

Уже сердито я відповів:

— Гаразд. Нехай і так, дарма. Так чи інак, а ми вже спізнюємося.

— Спізнюємося? — Вона вхопила мене за руку й подивилася на годинник. Тоді сказала: — Любий, нам не можна запізнюватися. Зупиніться. *Arrêtez!..*² Розрахуйся з ним.

— Не будемо ж ми бігти під гору, — сказав я, однак вона вже стояла на бруківці і несамовито подавала знаки кожному автомобілю, який минав нас. На нас ніхто не звертав уваги. Батьки сімейств проїжджали не затримуючись. Діти притискали до шибок носи і кепкували з нас.

— Усе марно. Доведеться бігти.

— Навіщо так переживати? Наш шлюб усе одно буде нещасливим. Ти ж сама бачила прикмети. Правда?

— А я не переживаю, — відказала Кері. — Краще вже буду нещасливою з тобою, ніж щасливою з кимось іншим!

Ось такою непередбачуваною вона залишалася завжди. Отак вона припиняла суперечки, погамовувала кепський настрій. І все це з допомогою лише кількох влучних слів. Я взяв її за руку, і ми побігли. Та ми б нізащо не дісталися до нашої мети вчасно, якби нас не підвезла вантажівка з меблями. Чи траплялося кому-небудь до нас приїжджати на своє одруження, сидячи на старомодному залізному ліжку? Я урочисто проголосив:

— Від сьогодні й надалі залізні ліжка будуть для нас щасливою прикметою!

— У готелі, в нашій меншій кімнаті, стоїть таке ж залізне ліжко, — відповіла вона.

У нас ще залишалось дві хвилини, коли водій вантажівки допоміг нам вибратися з фургона на невелику площу майже на вершині світу. Якщо поглянути звідси на південь, то, гадаю, нічого вищого не побачиш аж до Атлаських гір. А високі будинки, наче гінкі кактуси, наїжачилися проти низького синього неба. Вузька теракотова вуличка уривалася перед самим краєм гори Монако. З церкви навпроти за нами спостерігала Діва Марія. Навколо неї, мов почет, кружляла зграйка кам'яних ангелів.

¹ Швидше! (Фр.)

² Стійте! (Фр.)

Дмухав вітерець. Було тепло й дуже тихо. Усі дороги життя вели нас до цієї площі.

Здається, на якусь мить нам стало лячно заходити досередини. Та нічого надзвичайного, як виявилось, ми не побачили. Ми сіли на дерев'яну лаву зачекати своєї черги, а незабаром до нас приєдналася ще одна пара — дівчина в білій сукні і чоловік у чорному. І тут я з жахом усвідомив, що одягнутий зовсім недолжно для такої події. Потім якийсь добродій у високому твердому комірці наробив багато галасу через наші папери, і ми вже думали, що одруження не відбудеться взагалі. А що ми з'явилися без свідків, то довелося благати, щоб вони погодилися запросити для процедури двійко сумних на вигляд службовців. Нас провели у велику порожню кімнату. Її прикрашали тільки канделябри і стіл. Напис на дверях сповіщав: *Salle des Mariages*¹. Мер, чоловік похилого віку, схожий на Клемансо, з синьо-червоною стрічкою на грудях, нетерпляче переступав з ноги на ногу, поки добродій у високому комірці зачитував наші імена і дати народження. Після цього мер скоромовкою по-французькому зачитав щось, — певне, цитату з якогось зводу законів, — і ми були вимушені погодитися з ним: очевидно, це був *Code Napoleon*². Затим мер виголосив недовгу промову дуже поганою англійською мовою. Говорив він про наші обов'язки перед суспільством, про нашу відповідальність перед державою. Нарешті він потис мені руку і поцілував Кері у щічку. Виходячи, ми ще раз побачили пару, яка чекала своєї черги, і знов опинилися на маленькій площі, якою гуляв вітер.

Церемонія не справила на нас належного враження. Не булq ні органу, як у церкві святого Луки, ні весільних гостей.

— Мені навіть не віриться, що я вже заміжня, — сказала Кері. І одразу додала: — Яюсь кумедно — наче це й не я щойно одружилася.

8

На вулицях і в барах, в автобусах і крамницях так багато облич, що нагадують нам про первородний гріх, і водночас так мало тих, які несуть на собі печать вродженої цноти. Обличчя у Кері було саме таким — вона завжди, аж до старості, дивитиметься на світ невинними очима дитини. Її ніколи не нудьгувалося: кожен день був для неї справді щовим. Навіть печаль її була вічною, вічно триватимуть також її радощі. Слово «жахливий» стало її улюбленим прикметником, і в її устах воно не звучало звичним *cliche*³. Жах завжди був присутній у її втіхах, її страхах, тривогах, у її усмішці. Жах перед несподіваним, перед усім, що переживалося вперше. Кожному з нас усе про щось нагадує, кожна ситуація вже колись траплялася. А Кері помічала тільки неподібне, наче дегустатор вин, що може розрізнити зовсім невловний аромат.

Ми повернулися до готелю. «Чайка» так і не з'явилася. Кері була зовсім не готова до цього, так наче нас уперше спіткала така несподіванка. Потім ми подалися до бару, щоб трохи хильнути. Ми пили так, мовби вперше опинилися разом. На відміну від мене, вона надзвичайно полюбляла джин і дубоне.

— Тепер він уже навряд чи з'явиться до завтра, — сказав я.

— Любий, а нам вистачить, щоб сплатити по рахунку?

— Ну, на сьогодні ще маємо.

— Ми б могли виграти трохи в казино.

— Переберемося до дешевшої кімнати. Не варто ризикувати даремно.

Того вечора втратили ми, здається, дві тисячі франків, і наступного дня нетерпляче стежили за гаванню. «Чайка» знов не з'явилася.

— Він таки забув, — сказала Кері, — інакше б зателеграфував нам.

Я був певний, що вона має рацію, і зовсім не знав, що його чинити, а коли минув ще один день, то знав ще менше.

¹ Зала шлюбних церемоній (фр.).

² Кодекс Наполеона (фр.).

³ Заялoженим виразом (фр.).

— Любий,— запропонувала Кері,— краще їдьмо звідси, поки ще маємо чим заплатити.

Та я вже й сам устиг потай від неї попрохати, щоб мені дали рахунок, виправдовуючись тим, що нам не хотілося б витратитися в казино понад наші можливості. Виявилося, що ми вже неспроможні заплатити і за це. Не лишалося нічого іншого, як чекати. Я зателеграфував міс Буллен. Вона відповіла, що містер Дройтер у морі і зв'язку з ним немає. Я саме читав уголок для Кері телеграму, коли це старий добродій зі слуховим апаратом, що сидів у кріслі над сходами й спостерігав освітлених надвечірнім сонцем людей навколо, раптом запитав:

— Ви знайомі з Дройтером?

— Так. Я у нього працюю.

— Вам тільки так здається,— гостро відповів він.— Ви працюєте у компанії «Ситра», адже так?

— Так.

— Отже, ви працюєте у мене, молодий чоловіче. Не покладайте надто великих надій на Дройтера.

— То ви містер Баулз?

— Атож, я — Баулз. Підіть і приведіть мою доглядальницю. Вже пора до гри.

Коли ми знов залишилися наодинці, Кері поцікавилася:

— Хто він, той жадливий старий? Справді твій роботодавець?

— Важко сказати. У конторі ми називаємо його Ще-Один. Йому належить пакет акцій у «Ситрі». Невеликий, але з його допомогою він утримує рівновагу між Дройтером і Бліксоном. Поки він на боці Дройтера, Бліксон не може нічого вдіяти. Та досить буде Бліксонові купити ті акції, і тоді ВС, як то кажуть, не позаздриш,— пояснив я. І додав: — Тепер і я б його не пошкодував.

— Він просто забудькувата людина, мій любий, ото і все.

— Така забудькуватість з'являється тільки тоді, коли тобі начхати на інших. Ніхто з нас не має права забувати. Хіба що про себе. А от ВС, навпаки, пам'ятає тільки про себе. Та біс із ним, ходімо до казино.

— Ми не можемо собі цього дозволити.

— У нас такий борг, що це вже не має значення.

Того вечора грали ми небагато. Більше стояли й спостерігали, як грають завсідники. Той молодик знову з'явився на «кухні». Я бачив, як він розмінював тисячофранкову банкноту на фішки вартістю по сотні, а незабаром усе спустив і пішов геть — отже, ні кави, ні булочок. Кері запитала:

— Як гадаєш, він отак і піде спати голодний?

— Нам теж таке світить,— відповів я,— якщо не дочекаємося «Чайки».

Я стежив, як люди робили ставки у відповідності зі своїми системами, трохи втрачаючи, трохи повертаючи назад, і мені подумалося, наскільки живуче повір'я, що колись таки випаде можливість зірвати банк. Вони скидалися на теологів, які терпляче намагаються розумно пояснити таїну. Гадаю, у кожного в житті буває така мить, коли запитуєш себе: а що, як Бог існує насправді і теологи праві? Сам Паскаль був гравцем, поставивши свої статки на божественну систему. Я подумав: якщо я кращий математик, ніж усі присутні разом, то мені не личить вірити в таємницю. Однак якщо така все-таки існує, то чому не можу розв'язати її саме я? Дарма що всі інші спіймали облизня. Не давала спокою одна думка, яку я повторював, наче молитву: «Не заради грошей — багатство мені не потрібне,— заради кількох безжурних днів для Кері».

З усіх систем тільки одна дійсно спрацьовувала за столом, але й вона не залежала від так званого закону ймовірностей. Вже немолода жінка з великою копицею світлого волосся і двома золотими зубами крутилася навколо столів. Особливо там, де збирався найбільший натовп. Тільки-но хтось забирав свій виграш, вона підходила до нього, торкалася плеча і, поки круп'є дивився в інший бік, прохала дати їй один двохсотфранковий

жетон. Напевно, щедрість так само, як горб, вважалася тут щасливою прикметою. Коли вона в такий спосіб отримувала фішку, то одразу розмінювала її на дві стофранкові. Одна зникала у неї в сумці, другу вона ставила на кін. Сто франків, незалежно від подальшої гри, в неї залишалися, а одного разу вона навіть виграла три з половиною тисячі. Та здебільшого відходила від столу, маючи в кишені тільки на сто франків більше, ніж на початку.

— Ти звернув на неї увагу? — запитала Кері, коли ми підходили до бару, щоб випити кави (від джину з дубоне ми вже відмовилися повністю). — Чому б і мені не спробувати отак?

— Нам ще далеко до цього.

— Я вже вирішила, — сказала вона, — в готелі ми більше не їмо.

— Помиратимемо з голоду?

— Ми купуватимемо каву і булочки в кафе. Або молоко. Воно поживніше.

Я з сумом відповів:

— Не такий це медовий місяць, про який я мріяв. В Борнмаусі було б краще.

— Не журися, любий. Усе зміниться на краще. Нехай тільки з'явиться «Чайка».

— Не вірю я більше в ту «Чайку».

— Що ж ми робитимемо, коли закінчаться наші два тижні?

— Гадаю, нас запроторять за ґрати. Тюрмою тут, напевно, теж казино відає, отож щоденні прогулянки ми відбуватимемо за рулеткою.

— А не міг би ти позичити в отого старого?

— У Баулза? Він ніколи не позичає без гарантій. Це твердіший горішок, ніж Дройтер і Бліксон укупі. Інакше вони б уже давно виманили в нього ті акції.

— Але ж, любий, ми повинні щось робити...

— Мадам, послухайте...

Я звів очі від захололої кави і побачив невисокого чоловіка у потертому, але франтуватому одязі і таких самих черевиках. Над усім його обличчям домінував великий ніс. Набряклі жилки й вицвілі очі говорили про довгі роки життя. Під пахвою він недбало тримав ціпка, вже без металевого наконечника, із ручкою у вигляді голови каченяти. Він чемно провадив:

— Пробачте, що так безпardonно втручаюсь, але вам не пощастило за столом, а в мене для вас, сер і мадам, є блага вість.

— Гм... — видобула з себе Кері. — Ми вже збиралися були йти... — Пізніше вона призналася мені, що його останні слова, наче запозичені з Біблії, примусили її затремити. Відомо ж бо: улюблений жарт диявола-спокусника полягає у цитуванні Святого письма.

— Вам краще залишитися, бо тут, в оцій голові, схована чудова система. І я готовий віддати її вам за якихось десять тисяч.

— А чому не за півцарства? — запитав я. — Ми не маємо таких грошей.

— Однак ви зупинилися в «Отель-де-Парі». Я вас там бачив.

— Скрутно з готівкою, — швиденько прийшла мені на допомогу Кері. — Ви ж знаєте, як у нас, англійців, ведеться.

— Тисяча франків.

— Ні, — сказала Кері. — Вибачайте.

— Ми ось що зробимо, — запропонував я. — В оплату за систему я пригощу вас випивкою.

— Віскі, — одразу погодився чолов'яга. Надто пізно я збагнув, що порція віскі коштує тут п'ятсот франків. Він усівся за столик, тримаючи ціпка між колінами, і здавалося, що каченя попиває собі віскі разом з ним.

— Ну, давайте, — сказав я.

— Порція віскі дуже мала.

— Більше ви не отримаєте.

— Усе дуже просто, — сказав він. — Як і всі математичні відкриття.

На початку ви ставите на будь-яке число і, коли воно виграє, кладете свій виграш на протилежні шість чисел. На рулетці навпроти одиниці числа від тридцяти одного до тридцяти шести, навпроти двійки — від трьох до восьми, для трійки це буде...

— Чому ж це так?

— Можете покластися на мене. Роками я уважно вивчав рулетку. За п'ятсот франків можу продати вам список усіх виграшних чисел за минулий червень.

— А якщо, скажімо, я втрачу вже першу ставку.

— Тоді мусите зачекати з системою, аж поки вона запрацює.

— Чекання може розтягтися на роки.

Чоловік підвівся і вклонився.

— Ось чому необхідно мати початковий капітал. Якби на початку в мене було не п'ять мільйонів, а десять, я б не став зараз продавати жодних систем за чарку віскі.

Від одійшов з гордо піднесеною головою, постукуючи по долівці ціпком без наконечника. Голова каченяти дивилась у наш бік, немов бажала залишитися з нами.

— Гадаю, моя система краща,— сказала Кері. — Якщо вдається тій жінці, то я...

— Це жебрацтво. Я не хочу, щоб моя дружина жебрала.

— Дружиною я стала не так давно. І я зовсім не вважаю це жебрацтвом. Я ж проситиму не гроші, а жетони.

— Знаєш, слова цього старого змусили мене замислитися. Вся річ у тім, щоб зменшити можливість програшів і збільшити ймовірність виграшів.

— Так, мій любий. Та з моєю системою я зовсім нічого не втрачати-му.

Її не було майже півгодини. А потім вона повернулася майже бігцем.

— Любий, облиш-но ці забавки. Я хочу додому.

— Це не забавки. Я тут виношую одну ідею.

— Любий, ну ходімо. Будь ласка. Я ось-ось заплачу.

Коли ми вийшли на вулицю, вона потягла мене в сад, між залиті світлом пальми і клумби. Тоді сказала:

— Жахлива поразка!

— Що сталося?

— Я стала чинити, як та жінка. Дочекалася, поки один чоловік виграв купу грошей. А потім легенько штовхнула його ліктем і сказала «дайте». Та він нічого не дав, а тільки досить різко відповів: «Іди додому до своєї матінки». Круп'є теж звернув на мене увагу. Я перебралася до іншого столу. А там якийсь чоловік відповів мені: «Пізніше. Потім. На терасі». Любий, він, напевне, подумав, що я продаю себе. А коли я спробувала втретє... О ні, це було просто жахливо! Один з тих службовців казино, що часом подають завсідникам вогонь припалити сигарету, доторкнувся до моєї руки і сказав: «Гадаю, мадемуазель сьогодні вже грала досить». Те, що він назвав мене мадемуазель, ще більше зіпсувало справу. Я хотіла була помахати у нього перед носом свідоцтвом про одруження, та на біду залишила його в готелі у ванній кімнаті.

— У ванній?

— Так, у несесері, любий, бо чомусь несесерів я ніколи не гублю. Той, що його я маю з собою, служить мені вже кілька років. Але плакати мені хочеться не тому... Сядьмо, мій любий, отут. Не можу ж я плакати на ходу. Це все одно, що їсти на вулиці шоколад — від руху не відчуваєш смаку.

— Боже ж ти мій! Якщо про найгірше ти ще не сказала, то ради всього святого, кажи швидше. Чи ти розумієш, що нам уже ніколи не можна буде зайти в казино? І саме тоді, коли я маю готову, справжню систему.

— О, все ще не так погано, любий. Той службовець дуже приязно

підморгнув мені біля виходу. Я певна, що він не матиме нічого проти мого повернення. Та я зовсім не хочу туди повертатися. Ніколи.

— Краще б я цього не чув.

— А той молодик усе це бачив.

— Який молодик?

— Голодний молодий чоловік, пам'ятаєш? Коли я вийшла у вестибюль, він наздогнав мене і дуже чемно сказав: «Мадам, у мене залишився один стофранковий жетон, він — ваш».

— І ти, звичайно ж, відмовилася?

— Та ні... Ну як я могла не взяти? Він був такий гречний і, перш ніж я спохопилася подякувати, пішов. Я поміняла жетон на гроші і використала отримані франки на гральних автоматах біля входу. І ти бачиш, яка я засмучена, як мені шкода. Та що тут вдієш, він був сама ввічливість, і він напевне жахливо голодний, і було йому в ту мить не до грошей, інакше чи позичив би він мені сто франків. А коли я виграла п'ять сотень, то стала шукати його, щоб віддати бодай половину, але він зник без сліду.

— Ти виграла п'ять сотень? Завтра нам їх вистачить на каву та булочки.

— В усьому, любий, ти бачиш тільки зиск. Хіба ти не розумієш, що тепер він вважатиме мене однією з гарпій, на зразок тієї старої у капелюшку «пташине гніздо»?

— Гадаю, він хотів лише позалицятися.

— Тобі лише секс у голові. Нічого такого він не хотів. Надто вже він виголоднілий, щоб залицятися.

— Кажуть, голод загострює почуття.

9

Щоб до решти не втратити самоповаги, ми й далі снідали в готелі, проте стали помічати за собою, що опускаємо очі навіть перед ліфтерами. Я завжди недолюблював людей в уніформі. Вона нагадує мені про розмежування між тими, хто наказує, і тими, кому наказують. А тепер і поготів, мені здавалося, що кожен, хто носить уніформу, знає: по рахунку нам платити нічим. Ми носили свого ключа з собою, щоб зайвий раз не наближатися до портьє; до касира взагалі не було потреби підходити, бо одразу після приїзду ми обміняли усі свої дорожні чеки. Кері знайшла невеличкий заклад під назвою «Таксі-бар» — у затінку біля підніжжя велетенських сходів. Там ми незмінно відбували свої одноманітні ленч і обід. Минуло кілька років, перш ніж я знову погодився з'їсти булочку, а замість кави і тепер п'ю чай. Якось, коли ми втретє з'їли тут ленч і вже виходили з бару, нам назустріч простував вулицею помічник портьє з нашого готелю. Він вклонився нам і пішов собі далі. Однак нам стало зрозуміло, що лиха година вже недалеко.

Пізніше, раннього надвечір'я, ми сиділи в парку, і я гибів над своєю системою. Як мені здавалося, я таки не згаяв час даремно. Я сказав Кері:

— Дай-но мені тисячу франків. Треба перевірити все на практиці.

— Невже, мій любий,— відповіла вона,— ти забув, що в нас залишилося тільки п'ять тисяч? Скоро нам не вистачатиме навіть на булочки.

— І дякувати Богові. Я вже не можу зносити самого їхнього вигляду.

— Що ж, замінимо їх морозивом. Воно дешевше. Подумай тільки, таким чином ми урізноманітнимо свою дієту, любий. Кавове морозиво на сніданок, фруктове — на обід. Любий, нарешті я хочу пообідати.

— Якщо моя система виправдає себе, ми замовимо біфштекси...

Я взяв тисячу і подався у казино. Тримавши свої нотатки в руці перед собою, я протягом п'ятнадцяти хвилин уважно спостерігав за рулеткою, помалу, але невідворотно усе втратив, а коли фішок більше не залишилося, числа почали випадати у відповідності з моїми розрахунками. Я вийшов до Кері.

— Старий чортяка не помилявся. Головне — мати початковий капітал,—*сказав я їй.

— Тебе спіткала така сама доля, що й усіх інших,— сумно зауважила вона.

— Що ти маєш на увазі?

— У тебе в голові самі числа. Ти мариш числами. Ти зриваєшся вночі з ліжка й гукаєш: «Подвійне зеро!» Свої клаптики паперу ти розглядаєш навіть за їжею.

— Ти називаєш це їжею?

— У моїй торбинці є ще чотири тисячі франків. Їх має вистачити до прибуття «Чайки». Грати ми більше не будемо. Не вірю я в твою систему. Ще тиждень тому ти казав, що зірвати банк неможливо.

— Але тоді я ще не вивчив...

— Той старий казав так само. Він, бачте, *вивчив*. Незабаром і ти продаватимеш свою систему за чарку віскі.

Вона підвелась і попрямувала до готелю, а я залишився сидіти. І подумав: дружина має вірити своєму чоловікові до кінця, хоч яким би він виявився. А тут ще й тижня не минуло, як ми побралися.

Потім я спробував стати на її місце. За останні кілька днів я був поганою розрадою для неї. Та й життя ж яке почалося — ми стали уникати зустрічей з портъє. Але саме на нього я наскочив, коли ввійшов до готелю.

Він заступив мені дорогу й сказав:

— Управитель передає вам своє шанування, сер, і просить вас на кілька хвилин до свого кабінету.

«Її вони за грати не кинуть. Хіба мене»,— подумав я. ВС, цей себелюбний ідіот з дев'ятого поверху, залишив нас напризволяще, бо він, бачте, надто заклопотаний, щоб пам'ятати про всі свої обіцянки. Він, наче творець світу, іде спочивати на сьомий день, а що станеться з його творінням, йому зовсім байдуже. Начхати. Якби тільки на мить запопасти його до рук! Шкода, що він не залежить від того, пам'ятаю я *про нього* чи ні. На жаль, скидалося на те, що я приречений завжди залежати від нього і ніколи — навпаки.

— Сідайте, містере Бертрам,— запропонував управитель і посунув до мене сигарети. — Палите? — Поводився він ввічливо, як людина, котрій за своє життя доводилося страчувати багатьох нещасних.

— Дякую,— відповів я.

— Погода так і не була доволі теплою, як цього можна було сподіватись о цій порі року.

— Тут, знаєте, все-таки краще, ніж в Англії.

— Я сподіваюся, ви задоволені, що зупинилися в нас.

Певно, так у них було заведено: продемонструвати спочатку, що ніхто тут не має лихих намірів. Просто такі вже обов'язки. Швидше б уже переходив до суті.

— Дякую. Дуже.

— Ваша дружина також?

— О, так. Так.

Він витримав паузу. «Зараз почнеться»,— подумав я.

— До речі, містере Бертрам. Мені здається, ви тут уперше,— сказав управитель.

— Так.

— Ми пишаємося нашою кухнею. Кращої ви не знайдете в усій Європі.

— Я певен, що ви маєте рацію.

— Мені б не хотілося втручатись у ваші справи, містере Бертрам, ви вже пробачте, однак ми помітили, що ви, здається, не дуже високої думки про наш ресторан, а ми бажали б, щоб ви та ваша дружина почували себе тут, у Монте-Карло, щасливими. Якщо у вас є якісь скарги... на обслугову або вино...

— О ні. Жодних скарг. Аж ніяк.

— Та й я так гадаю, що нема, містере Бертрам. Я цілком довіряю

нашому персоналові. Я дійшов висновку... ви мені пробачте, якщо я помиляюся...

— Так. Звичайно.

— Я знаю, що в наших англійських гостей часто виникають проблеми з готівкою. Трохи забракне талану за гральним столом, і тут же всі їхні плани порушено.

— Атож, мабуть, так воно і є.

— Отож мені спало на думку, містере Бертрам, що, можливо... як би це краще сказати... ви, так би мовити, трішки... ви вже мені пробачте... ви трішки витратилися, правда?

Прийшла очікувана хвилина, і в мене пересохло у горлі. Я не міг знайти відвертих і хоробрих слів, щоб сказати йому правду.

— Гм... — тільки й видобув я з себе і відвів очі. На стіні висів портрет князя Монако, на столі було багато оздоблене письмове приладдя, і я чув, як поряд з будинком проходить поїзд на Італію. То був наче останній погляд на волю.

Управитель вів далі:

— Ви повинні зрозуміти, що адміністрація казино і нашого готелю стурбована, справді дуже стурбована... ви повинні зрозуміти, що ми тут в особливому становищі, містере Бертрам. — Він з усмішкою поглянув на свої руки. — У нас не зовсім звичайний готель. Тут спиняються люди, яких ми обслуговуємо по добрих тридцять років поспіль. — Він дуже повільно підбирав потрібні слова. — Ми хочемо вбачати в їхній особі не так клієнтів, як друзів. Знаєте, в нас у князівстві є одна хороша традиція. Традиція зберігати таємниці, містере Бертрам. Ми не розголошуємо імен наших гостей. Ми зберігаємо багато таємниць.

Я вже більше не міг зносити його пустопорожніх балачок. Тепер розмова скидалася вже не на звичайну страту — вона скорше нагадувала китайські тортури водою.

— То ось вам ще одна таємниця. У нас в кишенях вітер свище,— сказав я.

Він знов усміхнувся, розглядаючи нігті на пальцях.

— Саме це я й підозрював, містере Бертрам, а тому, сподіваюся, ви приймете від мене невелику позичку. Як для друга містера Дройтера. Він наш давній клієнт, і ми б дуже засмутилися, якби котрийсь із його друзів не дістав задоволення від перебування в нашому готелі.

Він підвівся, вклонився мені і простяг конверта. Я почував себе, наче школяр, який отримує подарунок від єпископа за хорошу поведінку. Затим він провів мене до дверей і конфіденційним тоном повідомив:

— Покуштуйте наше вино шато-грюо-ларос тридцять четвертого року. Не пошкодуєте.

У себе в номері на ліжку я відкрив конверт і полічив банкноти.

— Він дав нам двісті п'ятдесят тисяч франків,— сказав я.

— Не повірю.

— Ось що означає бути другом ВС. Шкода, що я недолюблював того негідника.

— Але ж ми ніколи не зможемо віддати борг.

— ВС доведеться допомогти нам. Ми ж тут з його ласки.

— Ми будемо страшенно щасливі, правда, любий?

— Однак більше жодних булочок і кави. Сьогодні урочиста вечера — весільний бенкет.

Начхати мені на їхнє шато-ларос тридцять четвертого року. Я найняв автомобіль, і ми поїхали в невеличке селище в горах — у Пей. У надвечірньому присмерку все навколо набрало кольору сірих скель і жовтавих чагарників. Сонце повільно прощалося з холодними скелями і горами, між якими ховалась і густішала темрява. На вуличках стовбичили мули. Автомобіль виявився надто широким, щоб доїхати аж до самого заїзду з харчівнею. У заїзді був тільки один стіл, щоправда, на п'ятдесят осіб. Ми сиділи за ним самі і спостерігали, як насувається ніч. Нам принесли червоного вина місцевого виробу, яке не можна було назвати надто

добрим, угодваних смажених голубів, фрукти і сир. У сусідній кімнаті за випивкою сміялися селяни. А незабаром велетенські нагромадження гір за вікном зникли в темряві.

— Ти щаслива?

— Так... — За хвилину вона додала: — Мені б не хотілося повертатись у Монте-Карло. Може, відішлемо автомобіль, а самі залишимося? Сьогодні ввечері обійдемося без зубних щіток, а завтра вранці купимо. — Останні слова вона промовила таким тоном, наче і Рітц і Рю-де-ла-Пе були тут недалечко за рогом.

— Зубні щітки від «Картъє»,— докинув я.

— У «Ланвені» придбаємо дві піжами.

— У «Герлені» — мило.

— Кілька дешевих носовичків — на Рю-де-Ріволі,— продовжила перелік вона. — Гадаю, більше нічого нам не потрібно, правда? А тобі траплялося коли-небудь бувати в такій місцині, як ця, з Чорнухою? — Так вона завжди називала мою першу дружину, яка була темноволосою, повнунатою, звабливою, з китайським розрізом очей.

— Ніколи.

— Я не люблю бувати там, де до мене хтось залишив сліди.

Я поглянув на годинник. Наближалася десята, а нам потрібно було не менш як півгодини, щоб дістатися назад.

— Гадаю, нам пора,— сказав я.

— Ще не пізно.

— Бачиш, сьогодні ввечері я хочу випробувати в ділі свою систему. Навіть якщо я користуватимусь двістіфранковими жетонами, у мене вистачить початкового капіталу.

— Ти збираєшся в казино?

— Звичайно.

— Але ж це буде схоже на крадіжку.

— Зовсім ні. Адже він дав нам грошей, щоб ми витрачали їх на розваги.

— В такому разі половина цих грошей — моя. І свою половину я тобі для гри не дам.

— Люба, ну будь розумницею. Мені потрібен резерв. Система потребує початкового капіталу. Коли я виграю, твої гроші повернуться до тебе з прибутком. Ми оплатимо свої рахунки й повернемося сюди, щоб провести тут решту часу.

— Ти не виграєш. Поглянь лишень на інших.

— На відміну від мене, вони не знаються на математиці.

Якийсь бородатий стариган провів нас вузькими вуличками до автомобіля. Кері не озивалась і словом. Навіть не захотіла спертися на мою руку.

— Це ж наш святковий вечір, люба. Не сердься,— сказав я.

— З чого ти взяв, що я серджуся?

О, як вони вміють ставити нас на коліна своєю мовчанкою! Хто ж бо вдасться у відповідь до мовчанки й поверне її назад, як лихе слово?.. Так само, не озиваючись одне до одного, ми їхали назад. А коли вийшли з автомобіля, місто потопало у вогнях. Музей, казино, собор і палац — усе сяяло в спалахах фейерверку. То був останній святковий вечір з фейерверком, та найдужче запам'ятався мені перший вечір, наша сутичка і три балкони.

— Ми ще не бачили головної зали. Треба буде піти туди сьогодні,— запропонував я.

— Чому саме сьогодні? — запитала вона.

— *Le mari doit protection á sa femme, la femme obéissance son mati*¹.

— Ради Бога, що ти оце сказав?

— Хоч як би там було, але це те, що ти обіцяла мерові. Погодилася ти також з таким параграфом: «Дружина повинна проживати зі своїм

¹ Чоловік повинен опікуватися дружиною, дружина повинна слухатися свого чоловіка (фр.).

чоловіком і йти за ним туди, де він вважає за потрібне замешкати». Ну, а сьогодні ввечері, чорт забирай, ми надовго осядемо в головній залі.

— Я ж нічого не розуміла з того, що він казав. — Коли вона починала сперечатися, це означало, що найгірше вже позаду.

— Ну, будь ласка, люба, ходімо, і ти побачиш, як виграватиме моя система.

— Усе, що я побачу, це те, як вона програє,— сказала вона, наголошуючи на кожному слові.

О десятій тридцять я розпочав гру і почав програвати, причому програвав щоразу. Поміняти стіл я не міг, бо це був єдиний стіл у великій залі, за яким гра йшла двохсотфранковими жетонами. Коли я спустив уже половину позички управителя готелю, Кері намагалася спинити мене. Однак мене не полишала надія, що надійде довгождана мить, доля усміхнеться і мої розрахунки виявляться слушними.

— Скільки лишилося? — запитала вона.

— Ось,— показав я п'ять двохсотфранкових жетонів.

Кері підвелась і залишила мене самого. Здається, вона плакала, та я не міг відійти від столу, не втративши свого місця.

А коли я повернувся до нашої кімнати в готелі, то теж ледь не заплакав. Є випадки, коли чоловіки можуть плакати, не соромлячись своїх сліз. Кері ще не спала: з того, як вона одяглася до ліжка, я зрозумів, яка холоднеча чекає мене біля неї. Вона не мала звички надягати штанці від піжами, хіба що хотіла показати свою злість або байдужість.

Та коли вона побачила, як я несміливо сів на краєчку ліжка, як затремтів від зусилля стримати сльози, то забула про образу й сказала:

— Любий, не бери цього так близько до серця. Якось виборсаємося. — Вона звелася з ліжка і пригорнула мене. — Любий, я була несправедлива. З кожним може трапитися. Слухай, спробуймо-таки перейти на морозиво, ніяких булочок і кави. А «Чайка» неодмінно з'явиться. Рано чи пізно.

— Мені однаково. Нехай і зовсім не з'являється,— відповів я.

— Не впадай у розпач,— і далі заспокоювала вона мене. — Ну програв. З ким не буває...

— Але я не програв,— сказав я. — Я виграв.

Вона забрала від мене руки.

— Виграв?

— Так. Я виграв п'ять мільйонів франків.

— Чому ж у тебе сльози?

— Я сміюся. Ми багаті.

— Ах ти ж негідник! — сказала вона. — А я його ще так жалію! — І знову сховалася під укривалами.

ЧАСТИНА ДРУГА

1

До грошей звикаєш набагато швидше, ніж до бідності: навіть Руссо міг би з повним правом написати, що людина народжується багатою, але обставини роблять її бідною. Я дістав справжнє задоволення, коли розплатився з управителем і знову міг залишати ключа у порт'є. Я частенько користався дзвінком, щоб мати втіху від зустрічей з уніформами і при цьому не палати від сорому. Я переконав Кері, що буде цілком у порядку речей, якщо з нею поводитимуться, наче з самою Елізабет Арден. А ще я замовив грюо-ларос 1934 року. (І навіть відіслав замовлене назад, бо вино було надто тепле.) Наші речі перенесли в інший, великий номер, і я замовив автомобіль, щоб нас відвезли на пляж. Там я найняв окреме бунгало, де ми могли лежати на сонці, сховані від очей звичайного люду кущами і живоплотом. Там, під сонцем, я цілісінський день працював, бо ще до кінця не впевнився у своїй системі, а Кері читала (я навіть купив їй нову книжку).

Виявилось, що тут так само, як на біржі цінних паперів, гроші

породжують гроші. Тепер замість двохсотфранкових я міг ставити жетони вартістю десять тисяч, однак усе одно на кінець дня я буду багатшим ще на кілька мільйонів. Мені стала зрозумілою природа мого везіння: випадкові гравці, як правило, робили свої ставки на ті числа, де в мене були найбільші суми, однак, на відміну від мене, вони не захищали себе від програшу іншими ставками. І вигравали не часто. Я помітив дивну закономірність людської природи — незважаючи на те, що з моєю системою усе було гаразд, а з їхніми ні, завсідники не втрачали віри у власні розрахунки. Ніхто з них не відмовлявся від звичних для себе схем, які приводили їх не інакше як до програшу, ніхто не наслідував мого переможного методу. На другий день, коли саме збільшував свої п'ять мільйонів до дев'яти, я випадково почув розпачливий вигук старшої пані: «Яке фатальне невезіння!» Так наче мій успіх був єдиною завадою для рулетки обертатись у відповідності з її власною системою.

Починаючи з третього дня я став просиджувати в казино ще більше часу. Вранці я проводив години три на «кухні», те саме по обіді, а ввечері, звичайно ж, брався до серйозної праці в *Salle Privée*. Одного разу мене супроводжувала Кері, і я дав їй кілька тисяч франків на гру (вона однаково все програвала), а наступного дня мені здалося, що було б краще, якби вона не трималася поряд зі мною. Завжди надміру збуджена, вона стояла біля мого ліктя і відволікала мене. Двічі я помилявся в розрахунках, бо вона щось говорила мені.

— Я тебе дуже кохаю, люба, — сказав я їй, — та робота є робота. Іди краще полеж на сонечку, а зустрінемося за обідом.

— Чому вони називають це грою з випадком? — поцікавилася вона.

— Що ти маєш на увазі?

— Це ж не гра. Ти сам називаєш її роботою і вже втягся у неї. Сніданок пунктуально о дев'ятій тридцять, щоб першим зайняти місце за столом. Ти тепер таку грошву загібаєш! У якому віці збираєшся подати у відставку?

— У відставку?

— Тобі нема чого боятися відставки, любий. По-перше, ми більше часу проводитимемо разом, по-друге, ми б могли влаштувати в твоєму кабінеті невеликий стіл з рулеткою. І у погану погоду тобі навіть не доведеться виходити на вулицю, щоб потрапити в казино.

Того вечора я довів свій виграш до п'ятнадцяти мільйонів ще до обіду і вирішив, що це треба відсвяткувати. Останнім часом я так мало уваги приділяв Кері. Я подумав, що було б непогано гарно пообідати, а потім піти на балет і вже не повертатись до казино. Я сказав їй про свій намір, і вона, здається, була задоволена. «Втомлений бізнесмен на відпочинку», — зауважила вона. Правду кажучи, я таки трохи втомився.

Ті, кому не доводилося грати в казино всерйоз, навіть не підозрюють, наскільки виснажливим може стати це заняття. Якби я цілий день не працював так затято, то нізащо б не накинувся на бармена. Я замовив два дуже сухі мартіні, і він подав їх нам, та в них було більш як наполовину вермуту. Навіть не куштуючи, я розпізнав це по кольору. До того ж він намагався пояснити колір тим, що налив джину «Бус».

— Але ж вам чудово відомо, що я вживаю тільки «Гордон», — сказав я і відіслав його геть.

Незабаром він приніс ще два мартіні, поклавши цього разу в напій шкуринку лимона.

— О мій Боже! — зітхнув я. — Скільки разів потрібно сюди приходити, щоб ви нарешті вивчили наші смаки?

— Пробачте, сер, я тут тільки від учора.

Я помітив, як Кері стиснула губи. Звичайно, я повівся несправедливо, але позаду був такий довгий і виснажливий день за столом у казино. І вона ж повинна розуміти, що я не з тих людей, котрим суперечки з офіціантом приносять насолоду.

— Хто б міг подумати, що не далі як тиждень тому ми б не

наважились і словом обізватися до офіціанта, коли б він подав нам рахунок,— сказала вона.

Коли ми прийшли в ресторан, виникло незначне непорозуміння щодо замовленого столика на терасі — ми з'явилися раніше, ніж було домовлено. Однак, як я перед тим казав Кері, ми неабиякі клієнти, і обслузі слід розв'язувати наші проблеми залюбки. Зрештою, цього разу я був більш обачний і не дозволив собі виказати невдоволення, бо хотів, аби цей обід став таким, щоб його було варто запам'ятати надовго.

Як правило, Кері полюбляє, щоб вирішували усе за неї. Отож я взяв меню і став замовляти.

— Ікра.

— Для одного,— мовила Кері.

— А що тобі? Копчений лосось?

— Спочатку замовляй для себе,— відповіла вона.

Я замовив смажене на рожні м'ясо з естрагоном, рокфор і лісові суниці. Був дуже зручний момент замовити і грюо-ларос 1934 року — вони ж мали запам'ятати урок, який я їм дав щодо потрібної температури вина. Я вигідно сидів у кріслі, почувавши себе щасливим і вдоволеним; про сутичку з барменом було забуто, повадився я чемно і стримано. І тут я помітив, що офіціант усе ще стоїть біля нашого столика.

— А що для мадам? — запитав він.

— Булочку з маслом і каву,— сказала Кері.

— А може, мадам усе-таки захоче...

Вона подарувала йому одну із своїх найчарівніших усмішок, яких останній час був зовсім позбавлений я.

— Тільки булочку і масло,— сказала вона. — Я не голодна. Просто складу товариство для мосьє.

— В такому разі я скасовую... — почав був я, та офіціант уже відійшов. — Ну як ти могла?

— Щось не так, любий?

— Ти добре знаєш, що саме не так. Навіщо ти дала мені змогу замовити стільки всього, якщо...

— Я справді не голодна, любий. І трохи сентиментальна. Ось і все. Булочка з маслом нагадає мені про дні, коли ми ще не були багаті. Ти пам'ятаєш те маленьке кафе внизу під сходами?

— Ти глузуєш з мене.

— Зовсім ні, любий. Тобі не хочеться згадувати про ті дні?

— Ті дні, ті дні... Чому б не пригадати останній тиждень, коли ти боялася віддавати білизну до прання і ми не могли дозволити собі навіть прочитати англійські газети, а по-французькому ти читати не вмієш, і...

— А пам'ятаєш, як ти безрозсудно вчинив, коли подав жебракові аж п'ять франків? О, це нагадало мені про...

— Про що?

— Я останнім часом чогось уже не бачу того голодного молодика.

— Не думаю, щоб він ходив засмагати на сонці.

Надійшла черга моєї ікри і аперитиву. Офіціант запитав:

— Подати мадам каву зараз?

— Ні, ні, я побавлюся нею, коли ви подасте мосьє його... е-е...

— М'ясо на рожні, мадам?..

Ніколи ще ікра не здавалася мені такою гидкою. А Кері, спершися щокою на долоню і нахилившись уперед, спостерігала, як я підносив їжу до рота. Гадаю, вона хотіла виглядати люблячою, терплячою дружиною. Тишу порушував тільки хрускіт сухарика, але я вирішив триматися до кінця. Наступну страву я їв, удаючи, ніби не помічаю, як Кері мучиться зі своєю булочкою. Така їжа їй теж, певно, була не до душі. Вона звернулася до офіціанта:

— Я вип'ю ще кави, щоб скласти чоловікові товариство, поки він їстиме суниці. А шампанського ти не хочеш, любий?

— Ні, якщо я ще трохи вип'ю, я втрачу над собою контроль.

— Любий, хіба ж я не говорила? Чому ти не хочеш, щоб я згадувала

про дні, коли ми були бідні, але щасливі? Крім того, якби я вийшла за тебе заміж тепер, то могло б здатися, що я вчинила так задля грошей. Знаєш, я не можу забути, яким неповторним ти був, коли дав мені п'ять сотень на гру. Ти так зосереджено і серйозно стежив за рулеткою.

— Хіба 'я тепер не серйозний?

— Ти більше не стежиш за рулеткою. Ти дивишся у свої папери та підрахунки. Любий, ми ж з тобою у відпустці!

— Так і було б насправді, якби приїхав Дройтер.

— Але тепер ми й самі можемо дозволити собі усе. Сядьмо завтра в літак і подамося куди-небудь...

— Тільки не завтра. Бачиш, згідно з моїми розрахунками, завтра настає смуга програшів. Звичайно, я користуватимусь тільки тисячофранковими жетонами, щоб зменшити ризик.

— У такому разі післязавтра...

— Саме післязавтра я планую відігратися на подвійних ставках. Якщо ти закінчила з кавою, то вже пора на балет.

— У мене болить голова і зовсім не хочеться йти туди.

— Не дивно, що болить голова, коли ти нічого не їси.

— Я три дні не їла нічого, крім булочок, і голова не боліла,— повільно сказала вона й підвелася. — Але в ті дні я кохала.

Я не став сперечатись і пішов на балет сам.

Уже й не пригадую, що то була за вистава — я забув про неї того ж таки вечора. Думки мої були зайняті іншим. Завтра доведеться програвати, якщо я хочу виграти післязавтра. Інакше система виявиться помилковою. Мої тривалі змагання з рулеткою повинні підтвердити існування закономірності у досягненні успіху, який обов'язково, якщо виходити із законів випадку, трапляється кожного століття. Це нагадало мені сюжет фантастичного оповідання, де розповідалося, як старанних мавп посадили за друкарські машинки і через століття безперервного клацання вони випадково надрукували щось із творів Шекспіра. Балерину я зовсім не сприймав як живу людину. Скорше вона нагадувала мені кульку, яка бігає по колу: коли завершився її останній вихід на сцену і вона зникла за кулісами, мені здалося, що кулька спинилася на «зеро» і всі ставки навколо були зібрані лопаткою круп'є — по дві тисячі франків з дешевших місць і по одному квадратному жетону з кожного місця в партері. Після вистави я вийшов на терасу, щоб спокійно про все подумати; тут ми стояли першого вечора, виглядаючи «Чайку». Мені стало шкода, що поруч немає Кері. І я вже рушив був до готелю, щоб дати їй усе, чого їй бракувало. Вона мала рацію: система чи випадок, хіба не все одно? Ми б могли кудись полетіти й продовжити там нашу відпустку. У мене тепер досить грошей, щоб стати партнером у якійсь надійній і скромній компанії без скляних перегородок у конторі, без сучасної скульптури й без ВС на дев'ятому поверсі. І все ж я почував себе так, наче залишав кохану жінку, навіть не торкнувшись, не відчувши її. Ішов геть, щоб ніколи не дізнатись, як насправді поводитиметься кулька, чи зупинятиметься вона на цифрах у відомому тільки мені порядку, підкоряючись поезії абсолютного випадку або приреченості замкнутої системи. Я був би безмежно вдячний поезії випадку. Але якби відчув, що підтверджується детермінізм системи, то неабияк запишався б собою.

Усе товариство вже зібралось: походжаючи між столами, я почувався головнокомандувачем, який обходить свої бойові підрозділи. Я б міг зробити зауваження старшій пані за те, що штучні квіти в неї на капелюшку з'їхали набік, міг би також вишпетити містера Баулза за непочищений слуховий апарат. До мого ліктя доторкнулись, і я дав двістіфранковий жетон жінці, котра постійно ходила з простягнутою рукою. «Більше старанності,— хотілося сказати їй. — Рука має бути простягнута на всю довжину, а не зігнута в лікті, і пора нарешті привести до ладу свою зачіску». Всі знервовано поглядали на мене, чекаючи, який стіл я оберу, а коли я нарешті затримався біля одного, хтось підвівся і запропонував мені своє місце. Та я прийшов не вигравати — я хотів

символічно програти першу ставку і піти собі. Тому чемно відмовився від місця, поставив на кін кілька жетонів і з почуттям триумфу спостерігав, як їх згортає лопатка круп'є. Після цього я подався в готель.

Кері там не було, і я розгубився. Я хотів пояснити їй важливість свого символічного програшу, а замість цього мені тільки й залишилося, що роздягтись і залізти під банальні укривала. Спав я неспокійно: поволі став звикати до постійної присутності Кері. Коли о першій я ввімкнув світло, щоб поглянути на годинник, то все ще був сам. О пів на третю Кері розбудила мене, пробираючись потемки до ліжка.

— Де ти була? — запитав я.

— Гуляла, — відказала вона.

— Сама?

— Ні...

Простір між двома ліжками виповнився ворожістю. Та я знав, що мені не варто завдавати першого удару. Вона якраз і очікувала такої нагоди. Я вдав, ніби повертаюсь і вмощуюся до сну. Через якийсь час вона озвалася:

— Ми ходили до Морського клубу.

— Там зачинено.

— Ми знайшли спосіб пройти — там було так таємничо й моторошно в темряві. Усі стільці звалено на купу...

— Справжня тобі пригода. А чим ви собі присвічували?

— О, сьогодні дуже яскравий місяць. Філіп розповідав мені про своє життя.

— Я сподіваюся, ви взяли з тієї купи стільці для себе.

— Ми сиділи на підлозі.

— Якщо в нього справді таке цікаве життя, то колись розкажеш і мені. А наразі вже пізно, і мені треба...

— ...бути вранці в казино. Я не думаю, що його життя видасться тобі надто цікавим. Воно таке просте, ідилічне. Він дуже виразно про все розповідав. А навчався він у ліцеї.

— У Франції переважна більшість людей навчаються у ліцеях.

— Його батьки померли, і він жив з бабусею.

— А що з дідусем?

— Він також помер.

— У Франції дуже висока смертність у похилому віці.

— Він два роки перебував на військовій службі.

— Його життєвий шлях справді вражає своєю неординарністю, — зауважив я.

— Можеш глузувати скільки хочеш, — сказала Кері.

— Але ж, люба, я нічого такого не сказав.

— Звичайно ж, хіба тебе чимось здивуєш. Тобі байдуже до всіх, хто не схожий на тебе. А він молодий і дуже бідний. Перебивається булочками і кавою.

— Бідолаха, — мовив я з непідробним співчуттям.

— Тобі настільки все нецікаве, що ти не запитуєш, як його звати.

— Ти вже сказала — Філіп.

— Філіп. А далі? — запитала вона з триумфом у голосі.

— Дюпон, — відповів я.

— А от і ні. Шантьє.

— Авжеж. Я просто переплутав його з Дюпоном.

— А хто такий Дюпон?

— Здається, вони чимось подібні.

— Я запитую, хто такий Дюпон.

— Хто його знає, — відповів я. — О, вже так пізно.

— Ти просто нестерпний! — Вона вдарила кулаком по подушці, наче то було моє обличчя.

Пауза тривала кілька хвилин, а потім Кері сумно промовила:

— Ти навіть не запитав мене, чи я спала з ним.

— О, вибач. А спала?

— Ні. Але він просив мене, щоб ми провели ніч разом.

— На купі стільців?

— Завтра я вечеряю з ним.

Поволі вона приводила мене до такого стану, як їй хотілося. Більше я вже не міг стримуватися.

— Що він за один цей Філіп Шантьє, дідько його забирай?— вигукнув я.

— Ти знаєш його. Звичайно ж, отой голодний молодик.

— І ти збираєшся вечеряти з ним булочками і кавою?

— За вечерю платитиму я. Він дуже гордий, але я вмовила його. Він поведе мене кудись, де дуже дешево, затишно і просто. Якийсь студентський заклад.

— От і чудово,— сказав я,— бо завтра я теж вечеряю не сам. Сьогодні ввечері познайомився в казино.

— З ким?

— З мадам Дюпон.

— Тут таких немає.

— А я не можу сказати тобі її справжнього прізвища. Маю дбати про її честь.

— Хто вона така?

— Вона сьогодні багато виграла в баккара, і ми помалу розговорилися. Її чоловік недавно помер. Вона його дуже кохала, а тепер поволі позбувається туги. Невдовзі, гадаю, зовсім утішиться, бо вона молода, вродлива, розумна і багата.

— І де ж ви вечеряєте?

— Ну, сюди я не хотів її приводити — почнуться розмови. В казино її теж дуже добре знають. Вона запропонувала поїхати в Канн, де ніхто нас не знає.

— В такому разі не дуже поспішай назад. Я повернуся пізно.

— Я хотів попередити тебе про те саме, моя люба.

Отака видалася нічка. Я лежав без сну і відчував, що там, за кілька футів од мене, їй теж не спиться. І дійшов висновку, що в усьому винен ВС. Оце й зараз він руйнує наш шлюб.

— Люба, якщо ти відмовишся від тієї вечері, то і я скасую зустріч,— сказав я.

— А я й не вірю, що в тебе побачення. Ти все вигідавав,— відказала вона.

— Клянуся. Слово честі, що завтра я вечерятиму з жінкою.

— Не можу я обманювати Філіпа,— відповіла вона, а я стомлено зітхнув: доведеться так і вчинити, але де, в біса, знайти якусь жінку?

2

Під час сніданку та обіду ми були втіленням гречності. Надвечір Кері навіть зайшла зі мною в казино. Однак, гадаю, на думці в неї була єдина мета: виявити оту мою нову знайому. Так сталося, що за одним із столів сиділа молода й вродлива жінка, і, очевидно, Кері зробила свої висновки. Помилкові. Вона намагалася прослідкувати, чи ми обмінюємося поглядами, і врешті не змогла стриматися, щоб не задовольнити свою цікавість.

— Ти не хочеш з нею поговорити?— спитала вона.

— З ким?

— З отією жінкою.

— Не розумію, про що це ти,— відповів я і постарався передати своїм тоном, що й далі дбаю про добре ім'я своєї знайомої.

Кері розлючено промовила:

— Мені вже пора йти. Я не можу примушувати Філіпа надто довго чекати. Він такий вразливий.

Моя система працювала справно. Я втрачав саме стільки, скільки й передбачав. Та обчислення вже не приносили задоволення. Я думав так: припустімо, це вже не те, що називають непорозумінням між молодята-

ми, припустімо, що вона і справді зацікавилася тим молодиком. Припустімо, це кінець. Що мені чинити? Що мені залишається? І справа зовсім не в п'ятнадцяти тисячах фунтів.

Не тільки я цього вечора щоразу програвав. Містер Баулз сидів у своєму візку і керував доглядальницею, котра клала жетони на вказані квадрати, нахилившись через його плече, і підштовхувала їх власною лопаткою. Він теж користувався якоюсь системою, однак я підозрював, що вона його раз по раз зраджувала. Він двічі посилав до каси обміняти гроші, а за другим разом я помітив, що в його портмоне не густо — залишалось ще кілька тисячофранкових банкнотів. Він вигукував свої накази, доглядальниця виклала останні жетони вартістю сто п'ятдесят тисяч франків. Кулька попідстрибувала й зупинилася — він програв. Від'їжджаючи від стола, він помітив мене.

— А, це ви, — сказав він. — Як вас звати?

— Бертрам.

— Я тут трохи витратився. Та не хочеться повертатись до готелю. Позичте мені п'ять мільйонів.

— Пробачте? — мовив я.

— Ви ж знаєте, хто я такий і чого вартий.

— У готелі... — почав був я.

— Вони не зможуть видати мені такої суми, поки не відчиняться банки. А мені гроші потрібні зараз. Ви багато вигравали. Я слідкував за вами. Я поверну вам борг ще до кінця вечора.

— Так повелося, що люди часто програють.

— Не чую, що ви там говорите, — сказав він, поправляючи слуховий апарат.

— Вибачайте, містере Ще-Один, — сказав я.

— Мене звати не Ще-Один. Ви ж знаєте мене. Я — Баулз.

— Між собою ми називаємо вас Ще-Один. Чому б вам не звернутися в банк казино і обміняти чек на гроші? Там завжди хтось чергує.

— Молодий чоловіче, я не маю рахунка у Франції. Вам траплялося чути про валютне регулювання?

— Здається, воно ні вас, ні мене дуже не зачіпає, — відповів я.

— Краще ходімо вип'ємо кави і разом обговоримо справу.

— Зараз я зайнятий.

— Молодий чоловіче, — сказав Ще-Один. — Я ваш роботодавець.

— Я не визнаю нікого, крім ВС.

— Що це ще за ВС?

— Містер Дройтер.

— ВС... Ще-Один... Мені здається, у вас на диво мало поваги до керівництва компанії. А сер Уолтер Бліксон — він теж має прізвисько?

— Якщо не помиляюся, то молодший персонал називає його Прищем.

Одразу ж на тонких губах з'явилася ледь помітна посмішка і оживила землисто-сірі риси його обличчя.

— Це прізвисько хоча б про щось говорить, — зауважив Ще-Один. — А ви, — звернувся він до доглядальниці, — можете погуляти з півгодини. Пройтись аж до затоки і назад. Ви завжди говорили мені, що любите спостерігати за суднами.

Коли я розвернув візка і став підштовхувати Баулза в напрямку бару, на чолі і руках у мене виступив піт. В голові промайнула така фантастична ідея, що зовсім забулись і Кері, і її голодний кавалер. Я навіть не став чекати, поки ми дістанемося до бару.

— У готелі в сейфі я зберігаю п'ятнадцять мільйонів франків. Ви можете отримати їх сьогодні ж в обмін на вашу частку акцій в компанії, — сказав я.

— Не меліть дурниць. Їх номінальна вартість двадцять мільйонів, а Дройтер чи Бліксон дадуть мені й усі п'ятдесят. Будь ласка, мінеральну воду.

Я подав йому воду.

— А тепер принесіть п'ять мільйонів,— звелів він.

— Ні.

— Молодий чоловіче,— сказав він,— моя система несхибна. Вже двадцять років я обіцяю собі зірвати банк. Та й не зруйнує мене втрата якихось там п'яти мільйонів. Підіть і принесіть. Якщо ви цього не зробите, я накажу звільнити вас.

— Ви гадаєте, що зможете налякати людину, у якої в сейфі п'ятнадцять мільйонів? А завтра буде ще двадцять.

— Сьогодні ввечері ви раз у раз програвали. Я ж бачив.

— Усе передбачено. Це тільки підтверджує, що моя система слухна.

— Не може бути одночасно двох несхибних систем.

— Боюся, що ваша виявиться аж надто схибною.

— Розкажіть мені, в чому полягає ваша.

— Ні. Зате я можу підказати, в чому негаразд із вашою.

— Моя система — це моя система.

— І скільки ж ви з її допомогою досі виграли?

— Я ще не починав вигравати. Поки що я на нульовому етапі. Але сьогодні ввечері почну вигравати. А хай вам чорт, молодий чоловіче! Принесете ви п'ять мільйонів чи ні?

— З допомогою своєї системи я виграв більш як п'ятнадцять мільйонів.

У мене склалося враження, що Баулз був спокійною людиною. Ще б пак, легко здаватися таким врівноваженим, коли твої рухи обмежені. Та коли його руки, складені на колінах, стали несамовито тремтіти, я переконався, що своїх емоцій він більше не контролює. На якусь секунду він схилив голову і провід слухового апарата провис. Так само легенький подих вітру торкається фрамуги, даючи знати, що насувається тайфун.

— Припустімо, ми з вами довірилися одній і тій самій системі...— сказав він.

— Ні, я спостерігав за вами. Знаю добре. Таку, як ваша, ви можете придбати в кожному кіоску всього за тисячу франків.

— Неправда. Я роками обмізковував її у цьому ось візку. Самотужки, молодий чоловіче.

— Не тільки великі голови думають однаково. Зірвати банк за допомогою системи ціною в тисячу франків неможливо, навіть коли на конверті написано «Непомильна система».

— Я доведу, що ви неправі. Я примушу вас з'їсти цей конверт. Принесіть-но лишень п'ять мільйонів.

— Про свої умови я вже вам сказав.

Його руки заходили сюди-туди — в тих межах, які поставила хвороба. Вони метушилися, наче миші в клітці, і я уявив собі, як вони натикаються на невидимі ґрати.

— Ви не знаєте, чого ви хочете. Хіба ви не розумієте, що ви контролюватимете всю компанію, якщо будете з Бліксоном заодно?

— Принаймні я дізнаюся, як здійснюється такий контроль.

— Послухайте. Якщо ви дасте мені ці п'ять мільйонів сьогодні ввечері, завтра вранці я віддам вам борг і ще половину мого виграшу.

— Нічого вам не виграти з вашою системою.

— Ви надто високої думки про себе.

— Так.

— Я можу погодитися продати свої акції за двадцять мільйонів плюс ваша система.

— Я не маю двадцяти мільйонів.

— Стривайте, якщо ви такі певні себе, то, може, вас влаштує така пропозиція: акції — ваші за п'ятнадцять мільйонів, а різницю ви доплачуєте через двадцять чотири години, завтра о дев'ятій вечора. А ні — то розпрощаєтесь зі своїми мільйонами і акціями теж. До того ж віддасте мені свою систему.

— Божевільна пропозиція.

— Так. Але ми з вами у божевільному місці.

— Якщо завтра я не виграю п'яти мільйонів, то не отримаю жодної акції? Так?

— Жодної акції.— Його пальці перестали бігати і завмерли.

Я розсміявся.

— А не спало вам на думку бодай на мить, що досить мені зателефонувати Бліксонові, і той одразу дасть мені решту грошей? Ці акції йому вкрай необхідні.

— Завтра неділя, а йдеться про готівку.

— До остаточного розрахунку я не віддам системи,— сказав я.

— Вона буде мені непотрібна, якщо ви програєте.

— Але як же мені грати без грошей?

До останнього мого зауваження він поставився дуже серйозно.

— Систему неможливо використати, маючи на руках лише кілька тисяч франків,— пояснив я.

— Зараз можете сплатити мені десять мільйонів,— сказав він.— В рахунок п'ятнадцяти. І якщо програєте, то ваш борг збільшиться ще на п'ять мільйонів.

— І як же ви їх отримаєте?

Він лиховісно посміхнувся:

— Десять років поспіль я урізатиму вашу платню на п'ятсот фунтів у рік.

Він не жартував. У світі Дройтера і Бліксона він та його невеликий пакет акцій трималися на плаву тільки завдяки твердості, скнарості й невблаганності його вдачі.

— Мені доведеться виграти десять мільйонів з допомогою п'яти.

— Ви ж кажете, що у вас чудова система.

— Гадаю, що так.

Старого було побито його ж власною зброєю; він широко всміхнувся і сказав:

— Чи не краще просто позичити мені п'ять мільйонів і забути про нашу розмову?

Я згадав про ВС — зараз той у морі на яхті зі своїми вишуканими гостями, а про нас давно забуто: що йому до якогось там помічника бухгалтера? Згадалося, як він повернувся до міс Буллен і сказав: «Влаштуйте для містера Бертранда все необхідне для одруження»,— навіть не потурбувався правильно вимовити моє прізвище. Чи буде він настільки ж уважним, щоб з допомогою своєї міс Буллен організувати все необхідне для народження наших дітей і похоронів батьків? Я подумав: досить мені, маючи в руках ці акції, зателефонувати Бліксонові, і я міцно триматиму ВС у жмені — він стане безпорадним, а я триматиму його доти, доки хотітиму, щоб він відчував своє безсилля. А потім — прощай кабінет на дев'ятому поверсі, прощай яхта і всі його «розкіш, умиротворення і насолода». Він підкупив мене своєю культурою і ввічливістю, фальшивою добротою. І я повірив, що він справді велика людина. А без сумніву, саме так він і думав сам про себе. Тепер на мене накотився сум, появи якого я не міг зрозуміти. Тепер він буде нікчемним у моїх руках, подумав я. І незадоволено, з відразою глянув на свої замащені чорнилом пальці.

— Ось бачите,— озвався Ще-Один,— ви вже самі у це більше не вірите.

— Помиляєтесь. Ще й як вірю,— відповів я.— І приймаю ваші умови. Просто мені спало на думку щось інше.

3

Я приніс гроші і тут же на аркуші із записника ми склали угоду, а доглядальниця, яка на той час уже повернулася, і бармен засвідчили її. Розрахунок мав відбутися завтра о дев'ятій вечора на цьому ж місці. Баулз висловив побажання, щоб йому не заважали грати аж до вечері ні поганими, ні добрими новинами.

Потім я примусив його замовити мені чарку віскі. Причому Мойсеєві, напевно, було набагато легше на Синаї видобути із скелі воду. Затим я провів старого поглядом — його повезли в напрямку до столів. На найближчі двадцять чотири години я став, по суті, власником «Ситри». Ні Дройтер, ні Бліксон, які перебували в стані безперервної війни, не могли б і пальцем поворухнути без згоди якогось помічника бухгалтера. Дивно було відчувати, що жоден з них не мав найменшого поняття, які зміни відбулись у контролі над компанією — він перейшов з рук колеги Дройтера до рук його ворога. Завтра Бліксон сидітиме в своєму Гемпширі й нічого так і не відчує. А Дройтер... Дройтер і далі в морі, далеко звідси, напевно, грає собі зараз у бридж у вишуканому товаристві, і почуття непевності навіть не торкнеться його. Я замовив ще віскі: система більше не викликала сумнівів, і про свій вчинок я не шкодував. Бліксон перший дізнається про новину: вранці я зателефоную до компанії, і тактовно повідомлю його про зміну ситуації через свого шефа Арнольда. Не думаю, що між Дройтером і Бліксоном настане щось на зразок тимчасового *garruchement*¹, спрямованого проти непроханого гостя. Я влаштую так, що Арнольд розтлумачить Бліксонові, що він тим часом може розраховувати на мене. А Дройтер навіть не дізнається про це все, хіба що зателефонує до себе в контору з якогось порту. Цьому теж можна зарадити: я скажу Арнольдові, що треба дотримувати таємниці аж до приїзду Дройтера. Саме тоді я матиму втіху особисто поділитися з ним новиною.

Я вийшов, щоб розповісти Кері про цю подію, зовсім забувши про нашу домовленість. Я хотів побачити вираз її обличчя в ту мить, коли повідомлю її, що вона побралася з людиною, яка тримає в руках цілу компанію. «Ти ненавиділа мою систему,— хотів я їй сказати,— ненавиділа години, які я проводив у казино, але в мене не було низьких спонук, не гроші були моєю єдиною метою». Якимось зовсім забулося, що до цього вечора у мене не було іншого мотиву, крім грошей. Натомість прийшло переконання, що все було заплановано мною наперед, ще починаючи з першої двохсотфранкової ставки.

Зрозуміла річ, знайти Кері не вдалося. «Мадам вийшла з якимсь паном», — без потреби повідомив мене порт'є, і я згадав про заплановане побачення у скромному студентському кафе. Гаразд, я ще не забув про ті часи, коли мені вдавалося без особливих труднощів підбивати жінок. Отож я повернувся до казино, щоб виконати свою обіцянку. Одначе та вродлива жіночка вже мала поруч себе якогось чоловіка: їхні пальці раз по раз зустрічалися над спільними жетонами, а ще через кілька хвилин я переконався, що самотніх жінок, які заходять в казино, щоб пограти, не можна назвати ні вродливими, ні такими, що цікавляться протилежною статтю. Уся їхня увага зосереджувалася на рулетці, їм аж ніяк не йшлося про ліжко. Я пригадав, про що розпитувала мене Кері, і про власні вигадки. Не було такої брехні, щоб вона не бачила її наскрізь.

Я поспостерігав трохи за «пташиним гніздом» — як вона крутиться між столами і, уникаючи поглядів круп'є, робить наскоки то тут, то там. Її техніка була майстерною: коли купка виграних жетонів ставала досить велика, вона торкалася пальцями одного жетона і ніжно дивилася на власника, наче промовляючи: «Ви такий щедрий, і я вся ваша, якщо дозволите взяти його. Вона була така впевнена у власній невідпорності, що ніхто не наслідювався зробити їй зауваження. Цього вечора вона мала у вухах довгі бурштинові сережки, а на собі пурпурову вечірню сукню, яка виставляла напоказ її найпривабливішу частину — плечі. Величні, пологі, принадливі. Та потім неминуче погляд зупинявся на її обличчі та недоглянутому пофарбованому на біле волоссі. Його пасма плутались у сережках, а вона сама, напевно, вважала ці жмутки «пустотливими кучериками». А чого варта була її скам'яніла посмішка! Спостерігаючи її кружляння, я сам почав кружляти навколо неї — потрапив на її орбіту,

¹ Зближення, примирення (фр.).

і мені вмить стало зрозуміло, що вона і є розв'язком моєї проблеми. Мені треба запросити якусь жінку на вечерю, а в цілому казино тільки оця могла погодитися на мою пропозицію.

Коли вона проходила повз службовця казино, вихляючи сукнею і побренькуючи чимось у сумочці, де, гадаю, вона тримала всі свої стофранкові жетони, я торкнувся її руки.

— Вельмишановна пані,— озвався я до неї. Таке звертання здивувало мене самого. Немов хтось сторонній вклав ці слова мені в уста, і належали вони, без сумніву, тій же добі, що й пурпурова вечірня сукня та величні плечі.— Вельмишановна пані,— повторив я, дивуючись собі все більше (я майже фізично відчував, як над верхньою губою пробиваються невеликі біляві вусики).— Я певен, що ви пробачите чужоземця...

Вона, напевно, перебувала в постійному страху перед службовцями казино, бо повернулася до мене з тим самим застиглим виразом обличчя, який я спостеріг раніше. Однак її очі одразу ж засвітилися радістю. Усмішка промайнула по спустошеному обличчі, наче яскравий зблиск.

— О, для мене ви зовсім не чужоземець,— відповіла вона, і те, що вона виявилася співвітчизницею, заспокоїло мене. Принаймні не доведеться цілий вечір балакати по-французькому.— Я з великим захопленням спостерігала за вашими успіхами. (Принагідно вона навіть встигла дещо заробити на мені.)

— Насмілюся вас запитати, дорога міледі,— видав я ще одну чудернацьку фразу,— чи не виявите ви мені честь розділити зі мною вечерю. Я не маю з ким відсвяткувати свій успіх.

— Звичайно, полковнику, з великою приємністю.

Після останніх її слів я таки помацав, чи не пробилися в мене над губою хвацькі вуса. Ми обоє наче читали ролі з п'єси, і я побоювався, що може принести її заключний акт. Я помітив, що жінка повертає в бік ресторану, який був тут-таки в казино. Однак мій снобізм гаряче повстав проти того, щоб вечеряти тут, та ще й у товаристві такого примітного об'єкту глузувань. Я сказав:

— Я гадав... може, ми вийдемо на свіже повітря. Надворі такий чудовий вечір, а тут надто задушно. Кудись до затишної місцини...

Я волів би запропонувати і окремих номер, якби не острах, що вона хибно зрозуміє мої наміри і стане підохочувати мене.

— З превеликою моєю втіхою, полковнику.

Ми виповзли — інакше не скажеш — на вулицю. Я молив Бога, щоб Кері зі своїм молодиком сиділи собі спокійно в тому своєму дешевому кафе. Я б не міг знести, коли б вона побачила мене в цю хвилину. Ця жінка немовби викликала до життя нереальність. Я був певен, що до білявих вусів додався ще височезний оперний циліндр і темно-червона накидка.

— Як ви гадаєте, екіпаж у такий п'яний вечір...

— Чому п'яний, полковнику?

— П'яний,— повторив я, однак, здається, вона так і не збагнула, що я мав на думці.

Коли ми вмостилися в екіпажі, я звернувся до неї по допомогу:

— Я тут і справді чужоземець. У місті трапезую не часто. Куди б ми могли податися, де тихо і... фешенебельно?— Я вважав, що ресторан повинен бути винятковим: якщо там ми двоє зможемо усамітнитись від решти світу, то мені нічого хвилюватися.

— Є тут один невеличкий новий ресторан, а точніше клуб. Цілком пристойний. Називається «Орфей». Але він досить дорогий, полковнику.

— Дорожнеча нас не зупинить.

Я сказав візникові, куди їхати, і відкинувся на сидінні. Вона ж сиділа з випростаною спиною, і мене майже не було видно за її торсом.

— Коли ви востаннє були в Челтнемі?— запитав я.

Якось нечиста сила заволоділа нами того вечора. Які б слова я не вимовив, вони нагадували роль з п'єси.

— О, милий серцю Челтнем!— вигукнула моя супутниця.— Але звідки вам відомо...

— Гм, знаєте, чарівна жінка не може не привернути уваги.

— Ви теж там мешкаєте?

— В одному із затишних будиночків на Квінз-Переїд.

— Отже, ми з вами близькі сусіди.— І, щоб підкріпити нашу близькість, нога в червоному легенько торкнулася мене. Тут екіпаж спинився, і я зрадів: ми не від'їхали від казино й кількох сотень ярдів.

— Трохи претензійно, чи не так?— зауважив я, входячи в роль полковника і розглядаючи освітлену вивіску над дверима, що нагадувала велетенську, порожню всередині картоплину. Нам довелося пробиратися крізь якісь мотузки, що, як я здогадуюся, мали зображувати павутину. Всередині стіни невеликої зали були завішані фотографіями режисерів, акторів і кінозірок, а нам запропонували записати свої імена до книги, щоб таким чином, очевидно, стати довічними членами цього клубу. Я написав: «Роберт Деверо»,— і відчув, як жінка нахилилася над моїм плечем, вдивляючись примруженими очима у мій підпис.

Ресторан був переповнений і досить тьмяно освітлений кулястими світильниками. Навкруги було багато дзеркал, що їх колись, напевно, відкупили у попереднього ресторану, бо подекуди на них залишилися рекламні тексти, в основному про зразки колишньої спеціалізації цього закладу — баранячі відбивні.

— Тут на відкритті був сам Кокто,— сказала жінка.

— А хто це такий?

— О, полковнику,— здивувалася вона,— ви, певно, жартуєте!

— Знаєте, коли хтось живе так, як я, то часу на книжки не вистачає...

І раптом навпроти у дзеркалі, якраз під словом «відбивні», я угледів Кері. Вона пильно дивилася на мене.

— Як я заздрю людям дії!— зітхнула моя супутниця. Вона поклала свою сумочку — брязь!— на стіл. Пташине гніздо в неї на голові захиталося, загойдалися бурштинові сережки — це вона подалася до мене й попросила:— Розкажіть про себе, полковнику. Я страшенно люблю, коли люди розповідають про себе.

Кері у дзеркалі сиділа з широко розплющеними очима і напіврозтуленим ротом, наче її урвали на післові.

— Та про що там розповідати.

— Чоловіки набагато скромніші, ніж жінки. Якби я мала на своєму рахунку якісь хоробрі вчинки, я б ніколи не втомилася розповідати про них. Челтнем має здаватися вам надто тихим.

Я почув, як за сусіднім столиком упала ложечка.

— Та ні, я не маю нічого проти тиші. Що ви замовите?— кволим голосом запитав я.

— Я дуже невибаглива щодо їжі, полковнику. Ну, скажімо, оце — *langouste thermidor*¹.

— І пляшку «Вдови»?² — Я ледь не прикусив язика — неподобне слово вихопилося, перш ніж я встиг стриматись. Мені захотілося обернутись до Кері і сказати: «Це не я. Я цього не писав. Це така роль. В усьому винен автор».

Почувся незнайомий чоловічий голос:

— Але я кохаю тебе. Мені подобається все, що ти робиш, як ти розмовляєш, як ти мовчиш. Шкода, що я не знаю англійської трохи краще, щоб розповісти тобі...

Я поволі обернувся й поглянув на Кері. Ще ніколи, відтоді як уперше поцілував її, я не помічав у неї такого рум'янцю. А Пташине Гніздо сказала:

— Такі молоді й такі романтичні, правда?.. Я завжди вважала, що англійці надто стримані. Тим-то наша зустріч здається мені трохи дивною. Ми ще півгодини тому навіть не були знайомі, а зараз ось тут із

¹ Запечений лангуст.

² Ідеться про «Вдову Кліко» — славнозвісну марку шампанського.

пляшкою... як ви сказали — «Вдови»? Я так люблю оці чоловічі словечка. Ви одружені, полковнику?

— Гм, це як сказати...

— Що ви маєте на увазі?

— Ми, так би мовити, розлучені.

— Як сумно. Я теж розлучена — смерть розлучила нас. Але це, мабуть, не так сумно.

Голос, який я вже починав ненавидіти, промовив:

— Твій чоловік не заслуговує на твою вірність. Цілими вечорами залишати тебе, поки він грає...

— Сьогодні він не грає,— відповіла Кері. І додала здавленим голосом:— Зараз він вечеряє в Канні з молодю, вродливою і розумною вдовою.

— Не плач, *chérie*¹.

— Я не плачу, Філіпе. Я сміюся. Якби він зараз міг побачити мене!

— Він би, сподіваюся, сказився від ревнощів. А ти ревнуєш?

— Це зворушливо,— обізвалася Пташине Гніздо.— Неможливо не прислухатися. Наче перед тобою розгортається все їхнє життя...

Я сприймав усю цю пригоду однозначно.

— Жінки такі легковірні,— сказав я трохи голосніше.— Моя дружина почала зустрічатися з одним молодим чоловіком, тому що той здавався їй виснаженим недоїданням. Він запрошував її до отаких-от ресторанів, як цей, а платити доводилось їй. Ви знаєте, що подають тут під назвою *langouste thermidor*? Ця страва така дорога, що її ціну навіть не вказують у меню. Отаке собі звичайне дешеве студентське кафе.

— Я не розумію, полковнику. Вас щось засмутило?

— А вино! Як ви вважаєте, повинен я був покласти край його звичці пити за мій рахунок?

— З вами повелися, як я бачу, зовсім безсоромно.

Хтось поряд так рвучко поставив на стіл келих, що він розбився. А ненависний голос сказав:

— *Chérie*, це на щастя. Як ти гадаєш, твій чоловік спатиме з тією красунею в Канні?

Я схопився на ноги і, більш не в змозі стримуватись, вигукнув:

— Як ти смієш таке казати?

— Ходімо звідси, Філіпе,— мовила Кері. Вона залишила на столі кілька банкнот і повела його до виходу. Він був надто здивований, щоб опиратися.

Пташине Гніздо озвалася знову:

— Вони справді поводитися надто розкуто. Отаке казати на людях... Мені до вподоби ваше старосвітське лицарство, полковнику. Молоді є чого у вас повчитися.

Минула година, перш ніж вона розправилася з лангустом і суничним морозивом. Вона виклала мені повну історію свого життя, почавши за лангустом розводитися про дитинство у старій пасторській оселі в Кенті і завершивши оповідь за морозивом згадкою про незначну спадщину у Челтнемі. Вона спинилась у невеликому пансіонаті в Монте-Карло, тому що там зібралася «вишукана публіка» і, гадаю, її жвава діяльність у казино майже покривала вартість проживання в пансіонаті.

Нарешті я позбувся її товариства й подався додому. Я боявся, що не застану Кері. Проте вона сиділа в ліжку і переглядала один з тих модних розмовників, що їх чомусь видають, як чудові розважальні романи. Коли я прочинив двері, вона глянула поверх книжки і сказала:

— *Entrez, mon colonel*².

— Навіщо ти це читаєш?

— *J'essaye de faire mon français un peu meilleur*³.

— Навіщо?

¹ Люба (фр.).

² Заходьте, мій полковнику (фр.).

³ Я вправляюся, щоб трохи поліпшити свою французьку мову (фр.).

— Може, колись житиму у Франції.

— Он як? З ким це? З отим голодним студентом?

— Філіп запропонував мені побратися з ним.

— Після того, як сьогоднішня вечеря стала тобі в добрячий гріш, йому нічого не лишалось, як повестися вельми благородно.

— Я сказала йому, що в мене тимчасова перешкода.

— Ти мала на увазі погану французьку мову?

— Зрозуміло, що я мала на увазі тебе.— І заплакала, ховаючи обличчя в книжку, щоб я не побачив сліз.

Я сів на ліжку і простяг до неї руку. Я почувався втомленим, розумів, що надто далекими стали ми від часів, коли забігали до нашого пабу на розі вулиці, що одружені ми вже досить давно і союз наш не склався до ладу. І не відав, як стулити до купи уламки — мої руки ніколи не були надто вправними.

— Давай поїдемо додому,— запропонував я.

— І більше не чекатимемо на містера Дройтера?

— А навіщо? Містер Дройтер фактично у мене в кишені.

Я не збирався розповідати їй, але так сталося, що виклав усе, нічого не приховуючи. Вона виглянула з-за книжки, сльози вщухли. Я сказав, що коли дістану повну насолоду від своєї переваги над Дройтером, то продам акції Бліксонові з непоганим зиском. І це означатиме кінець Дройтера.

— А ми з приємністю вийдемо з гри,— закінчив я.

— Тільки не ми.

— Ти про що?

— Любий, моя істерика уже минулась, і я навіть не серджуся. Я говоритиму цілком серйозно. Я виходила заміж не за багатія. Я побралася з чоловіком, якого зустріла в пабі «Волонтер». З тим, що полюбляв холодні сосиски і їздив автобусом, бо таксі не по кишені. Його життя важко було назвати надто вдатним. Свого часу він одружився зі стервою, яка втекла від нього. А я хотіла — ще й як хотіла! — повернути йому радість. А тепер несподівано прокидаюся в одному ліжку з чоловіком, який може купити всю потрібну йому радість, а єдине своє задоволення вбачає в тому, щоб знищити старого, який так гарно з ним повівся. Що з того, що Дройтер забув про своє запрошення? Так чи інак, але він тебе запросив. Він уважно придивився до тебе, ти виглядав втомленим і сподобався йому — так, напевно, воно й було. Без особливої на те причини. Точнісінько так само, як ти сподобався з першого разу і мені у «Волонтері». Так поводять себе справжні люди. Вони зовсім не схожі на твої трикляті рулетки і системи.

— Моя система не зробила тобі нічого лихого.

— О, ще б пак! Вона знищила мене. Я жила для тебе, а тепер ти для мене втрачений.

— Неправда. Я тут...

— Коли я повернуся до «Волонтера», тебе там уже не буде. Не буде тебе також поряд, коли я чекатиму на автобус номер дев'ятнадцять. Тебе не буде там, де зможу знайти тебе я. Ти з шиком їхатимеш до себе в Гемпшир незгірше за самого сера Уолтера Бліксона. Любий, тобі неабияк пощастило, ти виграв багато грошей, але такий, як тепер, ти мені більше не подобаєшся.

Я всміхнувся, але то не була щира усмішка.

— Отже, тобі до вподоби тільки бідняки. Правильно я розумію?

— Хіба це не краще, ніж тягнутися тільки до багатих? Я спатиму на канапі у вітальні, любий.— Тепер знову, як і перше, в нашому розпорядженні були і вітальня, і гардеробна.

— Не турбуйся,— сказав я,— в мене окреме ліжка.

Я вийшов на балкон. Так само, як і першої ночі, коли ми посперечалися. Однак сьогодні Кері не вийшла на свій балкон, та й не сперечалися ми зовсім. Я хотів був постукати до її кімнати і сказати що-небудь, та не знав, до яких слів удатися. Усі мої слова немов перемішалися, наче жетони в сумці у Пташиного Гнізда.

За сніданком я її не побачив, за ленчем теж. Після ленчу я пішов до казино і вперше не відчув ніякого бажання вигравати. Але за моєю системою справді стояла якась нечиста сила, і я таки виграв. І вже мав досить грошей, щоб розрахуватися з Баулзом. Я став власником омріяних акцій, та краще б мені було програти останні двісті франків ще тоді, на початку. Після гри я прогулявся на терасі. Декому під час прогулянок спадають на думку чудові ідеї. Тільки не мені. Потім я кинув оком на бухту і побачив білосніжне судно, якого раніше там не було. На щоглі майорів британський прапор. Це була «Чайка». Я впізнав її по фотографіях у газетах. ВС урешті таки прибув, запізнившись трохи більше, ніж на тиждень.

«Ти, негіднику,— подумав я,— потурбувався б ти дотримати своєї обіцянки, і я б не втратив Кері. Я був не настільки важливою особою, щоб ти пам'ятав про мене, а тепер я став надто впливовим, щоб вона могла любити мене. Що ж, коли я втратив Кері, то тобі теж доведеться усього позбутися. Гадаю, Бліксон не відмовиться купити також яхту».

Я ввійшов до бару. ВС уже був там. Він замовив собі перно і запанібрата балакав з барменом чистою французькою мовою. Зрештою, сама його зовнішність давала наздогад, що якою б ця мова не була, він однаково досконало послуговувався б нею. Правду кажучи, зараз він мало скидався на звичного Дройтера з дев'ятого поверху: на стойку бару поруч із собою він поклав вицвілий моряцький кашкет, на підборідді в нього виднівся кількадечний рудуватий заріст, на собі він мав поношені мішкуваті блакитні штани і вітрівку. Коли я підійшов ближче, він не перестав теревенити, однак я помітив, що він пильно розглядає мене в дзеркалі навпроти себе. Раз по раз він кидав погляди в мій бік, наче прищпорюючи пам'ять. Я зрозумів, що він не тільки забув про запрошення, але й зовсім не пам'ятає, хто я такий.

— Містере Дройтер,— мовив я.

Він повертався дуже, дуже повільно. Було помітно, що він з усіх сил намагається пригадати мене.

— Ви мене не пам'ятаєте?— спитав я.

— О, друже, я чудово вас пам'ятаю. Стривайте, востаннє ми зустрічалися...

— Мене звати Бертрам.— Я побачив, що це ім'я теж нічогісінько йому не говорить.

— Так, так. Ви вже давно тут?

— Ми прибули сюди майже дев'ять днів тому. І сподівалися, що ви вчасно з'явитесь на церемонію одруження.

— Одруження?— Він став пригадувати і за хвилю почав хитрувати й виправдуватися.— О, мій друже, я маю надію, що все минуло гаразд. Нас затримала несправність у двигуні. Ніякого зв'язку. Знаєте, як воно буває в морі. Отже, сьогодні ввечері ви у мене на яхті, так? Пакуйте речі. Я відпливаю опівночі. Тут у Монте-Карло для мене надто багато спокус. А як ви? Спустили трохи грошенят?— Свою помилку він намагався приховати під лавиною слів.

— Ні, навпаки, трішки виграв.

— Облиште гру, це єдина рада.— Він поспіхом розрахувався за перно, бажаючи якомога швидше втекти від своєї помилки.— Сьогодні ввечеряємо в мене на яхті. Втрюх. Більше не буде нікого аж до Портофіно. Скажете в готелі, що з рахунком я сам розберусь.

— Нема потреби. Я сам дам собі раду.

— Ну, не можу ж я махнути на вас рукою тільки тому, що спізнився.

Він схопив свого кашкета і зник. Мені здалося, що й ходить він наче старий моряк — перевальцем. Він не залишив мені часу, щоб розпалити свою лють, і я навіть не встиг сказати йому, що не знаю, де моя дружина. Гроші для Баулза я вклав у конверт і залишив його на зберігання у порт'є, щоб той передав їх у казино о дев'ятій годині вечора. Потім я піднявся

нагору і став пакувати речі. У мене з'явилася шалена ідея: досить забрати Кері у море, і всі наші проблеми залишаться на березі, у фешенебельних ресторанах, в розкішній *Salle Privée*. Мені захотілося поставити на кін усі наші незгоди і одним духом програти їх. А коли я спакувався і вийшов до її кімнати, то зрозумів, що мені не залишилося жодної надії. Кімната була більш ніж порожня — вона вже чекала нових жильців. Це було місце, де хтось уже побував, але ніколи сюди не повернеться. Трюмо теж чекало на нові обличчя. Правда, на ньому лежала одна річ — звичайний у таких випадках лист. Жінки прочитують дуже багато журналів і тому добре знають, які саме слова необхідні при розлученні. Я думаю, зустрівши такі слова на гладеньких сторінках, вони завчають їх напам'ять — вони ж можуть придатися будь-кому. «Любий, я виїжджаю. Я б не змогла сказати тобі цього особисто, та чи є така потреба? Ми більше не підходимо одне одному». Я згадав про те, що було дев'ять днів тому, про те, як нам довелося підганяти стару шкапу...

— Так, — відповів порт'є, — мадам виїхала годину тому.

Я попрохав його потримати мої речі у себе. Дройтер навряд чи захоче, щоб я залишився в нього на яхті після того, що я йому скажу.

5

Дройтер поголився, змінив сорочку і у своїй невеликій каюті-вітальні читав книжку. До нього повернулася уся властива йому велич дев'ятого поверху. Бар був гостинно прочинений, а квіти виглядали так, наче їх щойно зрізали для букета. Та це не справило на мене ніякого враження. Бо його доброта була мені вже відома. А така поверхова доброта може зламати людині життя. Доброта має бути дбайливою. Подумки я зважив свою зброю і приготувався нею скористатись.

— А ваша дружина з вами не прийшла?

— Вона незабаром надійде, — відповів я.

— А ваші речі?

— Речі теж скоро будуть тут. Чи можна чогось випити?

Мене не мучили докори сумління від того, що я збирався хильнути для хоробрості за його ж таки рахунок, а потім добити його. Я швиденько, за одним духом, улив у себе дві чарки віскі. Він сам налив мені, поклав льоду і подав склянку, як своїй рівні. Йому не могло й на мить сяйнути, що тепер моє зверху.

— У вас втомлений вигляд, — сказав він. — Як бачу, відпочинок не пішов вам на користь.

— У мене були турботи.

— Ви не забули прихопити з собою Расіна?

— Ні. — І одразу мені стало приємно, що він запам'ятав таку незначну деталь.

— Може, після вечері трохи почитаєте мені вголос. Колись і я так само, як ви, захоплювався ним. Дуже багато вже позабувалося. Усе своє життя ми тільки те й робимо, що забуваємо.

Я згадав, як про це говорила Кері. Що не кажи, а у його віці людина вже має право і забути дещо. Тільки-но я згадав про Кері, як ладен був зронити сльозу над чаркою.

— Ми забуваємо про те, що існує поруч з нами, але пам'ятаємо минуле. І часом минуле хвилює мене більше. Непотрібні непорозуміння. Непотрібний біль.

— Можна ще віскі?

— Звичайно. — Він підвівся, щоб налити мені. Нахилився над баром і, повернувшись до мене плечима патріарха, сказав: — Не мовчіть так. Зараз ми з вами не на дев'ятому поверсі. Просто двоє чоловіків у відпустці. І, сподіваюся, друзі. Випийте. Коли почувашся нещасним, не зашкодить трохи сп'яніти.

Я справді трохи сп'янів. Навіть більше, ніж трохи. Мій голос затремтів, коли я сказав:

- Моя дружина не прийде. Вона покинула мене.
- Посварилися?
- Не те щоб посварилися. Річ зовсім не в словах, які можна заперечити або забути.
- Вона покохала іншого?
- Не знаю. Здається.
- Розкажіть мені. Допомогти я не зможу. Проте кожен потребує когось, хто здатен уважно вислухати його.

Вживши займенника «кожен» він відніс мене до всього загалу людей, умовою існування яких є неминуче страждання. «Кожен» народжується, «кожен» помирає, «кожен», втрачає кохання. Я розповів йому все. За винятком того, про що мав намір зразу сказати йому тут на яхті. Розповів про наші сніданки з кавою і булочками, про те, як став багато вигравати, про голодного студента, про Пташине Гніздо. Розповів про нашу розмову з офіціантом, згадав про її коротеньку заяву: «Ти мені більше не подобаєшся». І показав її листа, якому так і не міг повірити.

Він промовив:

- Мені дуже шкода. Якби я не спізнився, усього цього не сталося б. З іншого боку, ви б ніколи не виграли стільки грошей.
- Хай би вони згоріли, ті гроші,— відповів я із серцем.
- Легко сказати. Я й сам не раз таке казав. Одначе ось я перед вами. Такий, як є.— Він повів рукою навколо себе, охоплюючи жестом свій скромний салон, який могла собі дозволити тільки дуже багата людина.— Якби я робив такі заяви всерйоз, мені б цього ніколи не мати.
- Зате я говорю серйозно.
- Ви ще можете сподіватися на краще.
- Можливо, саме зараз вона спить з ним.
- Такі речі не вбивають надію. Часто трапляється так, що силу свого кохання усвідомлюють, тільки переспавши з іншим.
- Що мені робити?
- Візьміть сигару.
- Я не палю сигари.
- Ви не заперечуєте?— І сам припалив одну.— Вони теж коштують грошей. Правду кажучи, я не люблю гроші. Та й хто любить? Монети не мають вигляду, а банкноти заяложені. Наче газети, підбрані з землі десь у парку. Але я люблю сигари, цю яхту, мені подобається бути гостинним, а ще я, мабуть, люблю владу. Атож... і владу.

У мене вже зовсім вилетіло з голови, що саме влади в нього лишилося обмаль.

- Отож доводиться миритись зі своїми грішми,— додав він, а тоді запитав:— А ви не знаєте, де вони можуть бути?
- Справляють учту. Уявляю собі: з кавою і булочками.
- У мене було чотири дружини. Ви певні, що хочете, аби вона повернулася?
- Так.
- Без жінок життя куди спокійніше.
- Я не шукаю спокою. Поки що.

— Моя друга дружина — а я тоді ще був молодий,— так от, вона залишила мене, а я відвоював її знов і вчинив велику дурницю, бо довелося згаяти багато років, перш ніж я зміг позбутись її назавжди. Вона була хорошою жінкою. А хорошу жінку втрачати не так легко. Якщо вже одружуватися, то краще з поганою.

— Першого разу я вчинив саме так, і мушу сказати, мені було аж ніяк не з медом.

— Вельми цікаво.— ВС глибоко затагнувся, випустив дим і спостерігав, як він піднімається і розходиться кільцями.— Отже, все-таки ваш шлюб не довго протримався. З хорошими жінками все навпаки. Бліксон, до прикладу, побрався з хорошою. Щонеділі вона сидить поруч з ним у церкві й подумки складає список страв на обід. Вона чудова господиня і має смак на оздоблення дому. У неї пухкенькі руки, і вона з гордістю

стверджує, що такі руки і мають бути в добрих господинь. Одначе руки жінкам потрібні не тільки для вправ з кулінарії. Вона добродісна жінка, і коли він залишає її на тиждень, то почуває себе гарантованим від несподіванок. Але йому щоразу доводиться повертатись. А це найстрашніше — йому таки доводиться повертатись до неї.

— Кері не така вже святенниця.— Я зазирнув на дно своєї склянки.— Я б з біса хотів, щоб ви порадили, що мені робити.

— Я пожив чимало, і молодші віком можуть назвати мене циніком. Людям не до вподоби реальність. Їм не до вподоби здоровий глузд. Поки вік не примусить їх поклатися на нього. Я б на вашому місці... перевіз свої речі сюди і викинув усе з голови. Запаси віскі у мене достатні, так що кілька днів ви можете проводити анестезію. А завтра у Портофіно я чекаю на борт кількох дуже приємних гостей. Вам неодмінно повинна сподобатися Селія Чартеріс. У Неаполі, якщо вам нестерпна здержливість, до ваших послуг кілька борделів. Я зателефоную до контори, щоб вам продовжили відпустку. І будьте задоволені своїми пригодами. Не намагайтесь оселити їх під власним дахом.

— Мені потрібна Кері. Це все. Ніяких пригод,— твердо заявив я.

— Моя друга дружина залишила мене, бо, як вона вважала, я був надто амбітний. Вона не могла усвідомити, що тільки на порозі смерті можна бути вільним від будь-яких амбіцій. Та й умирущі, певна річ, прагнуть пожити ще бодай трохи. Деякі люди просто не приховують своєї амбітності — ото і все. Я мав змогу допомогти чоловікові, в якого закохалася моя дружина. А незабаром він теж проявив свої амбіції. Є різні види честолобства, і врешті моя дружина збагнула, що моє їй більше до вподоби. Тому що воно безмежне. Безмежність вони вважають гідним суперником, а от коли чоловік у своїх бажаннях обмежується кабінетом помічника управителя, вони сприймають це як образу.— Він сумно поглянув на свою майже дотлілу сигару.— Однак у чужі справи втручатися не варто.

— Я б усе зробив...

— Ваша дружина — романтична особа. Бідність того молодика зворушує її. Мені здається, я маю план. Налийте собі ще віскі, а я розповім вам...

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

1

Я зійшов униз по трапу, трохи похитуючись од випитого віскі, і піднявся на пагорб над портом. Було якраз чверть на дев'яту, і час нагадав мені про те, чого я не сказав Дройтерові. Він порадив мені: «Тільки не вдавайтесь до грошей. Гроші — це надто відвертий, грубий підкуп. А оті червоні кружальця... Ви побачите — жоден гравець не встоїть перед ними».

Я ввійшов до казино і роззирнувся навколо — моєї парочки тут не було. Потім я поміняв усі гроші, які ще залишались у мене, і коли вийшов на вулицю, у моїй кишені бряжчало так само, як у сумці Пташиного Гнізда.

Мені вистачило п'ятнадцяти хвилин, щоб їх відшукати. Вони сиділи у тому ж кафе, куди свого часу зазвичай ходили ми вдвох. Непомічений, я затримався біля входу і трохи поспостерігав за ними. Кері не виглядала щасливою. Пізніше вона призналася мені, що пішла туди, аби довести самій собі, що більше не кохає мене, що місця, де ми колись бували вдвох, не викликають у неї жодних почуттів. Виявилось, що довести цього не вдалося. Вона почувала себе нещасною, дивлячись на чужака, який сидів там, де мав би сидіти я. До того ж він мав звичку, яка їй не подобалася,— запахав булочку до рота і відкусував ту її частину, яка була намазана маслом. А закінчивши їсти, став підраховувати свої ресурси, потім попрохав її трохи помовчати, поки він перевірятиме свою систему.

— Сьогодні на «кухні» ми можемо витратити п'ятсот франків,— сказав він.— Тобто п'ять стофранкових ставок.

Коли я підійшов, він саме водив олівцем по папері.

Ще від дверей я гукнув: «Привіт!» Кері глянула у мій бік. І мало не всміхнулася мені за звичкою — ту усмішку я помітив у неї в очах. Та вона одразу ж погамувала себе. Так само на вулиці хлопчаки притримують повітряних зміїв, щоб тих не вихопив вітер.

— Що ти тут робиш?— запитала вона.

— Хотів допевнитися, що у вас усе гаразд.

— У мене все гаразд.

— Буває, хочеш щось зробити, а потім шкодуєш про свій вчинок.

— Це не про мене.

— Чи не могли б ви говорити трохи тихіше,— озвався молодик.—

Я працюю над дуже складними розрахунками.

— Філіпе, це... мій чоловік.

Він підвів голову.

— О, добрий вечір...— І нервово застукав олівцем по столу.

— Я сподіваюся, ви дбаєте про мою дружину як слід.

— Вас це вже не стосується,— відрубав він.

— Вам належить дещо знати, якщо ви хочете зробити її щасливою.

Вона терпіти не може півки на гарячому молоці. Гляньте, скільки її назбирано в неї на блюдці. Треба зважати на це, наливаючи їй молоко. Вона не любить різких і пронизливих звуків — наприклад, хрустіння грінок,— а також булочок, таких як ви оце їсте. Вам ніколи не слід розгризати горіхи. Сподіваюся, ви уважно мене слухаєте. Оцей стукіт олівцем їй, напевно, теж не до вподоби.

— Краще б ви йшли собі,— сказав молодик.

— Я б хотів переговорити зі своєю дружиною наодинці.

— Я не хочу залишатися з тобою одна,— заперечила Кері.

— Чуєте, що вона каже? Ідіть собі.

Дройтер на диво проникливо передбачив наш діалог. До мене знов повернулася надія.

— Вибачте. Я змушений наполягати.

— Яке ви маєте право...

— Якщо ти не даси нам спокій, то підемо ми,— перебила його Кері.

Філіпе, заплати по рахунку.

— *Chérie*, мені ще треба попрацювати над системою.

— Я скажу вам, що я вчиню,— мовив я.— Хоч я набагато старший за вас, але пропоную помірятися силою. Якщо я переможу, то поговорю з Кері сам на сам, а виграєте ви — я піду собі і більше вас не турбуватиму.

— Ніякої бійки не буде,— сказала Кері.

— Чуєте, що вона каже?

— У вас є вибір. Я можу заплатити вам за півгодинну розмову з нею.

— Як ти смієш?— вигукнула Кері.

Я поліз до кишені, видобув повну жменю жовтих і червоних жетонів — по п'ять сотень і по тисячі франків кожен — і кинув їх на стіл між чашками з кавою. Молодик не міг відірвати від них очей. Усього цього якраз вистачило б для перевірки його системи.

— Як на мене, то краще б навкулачки, бо це всі гроші, які в мене лишилися.

Молодик не зводив очей із жетонів.

— Здіймати галасу я не хочу... — нарешті озвався він.

— Філіпе, невже ти погодишся... — почала була Кері.

— Тільки в такий спосіб ви можете вийти звідси без бійки,— сказав я.

— *Chérie*, він просить тільки півгодини. Зрештою, це його право. Вам є про що домовитись і що владнати, а цих грошей мені вистачить, щоб випробувати систему.

— Гаразд. Бери гроші. Іди собі в те трикляте казино. Цілий вечір тільки воно одне в тебе на гадці,— промовила вона тоном, до якого на минулому тижні я вже почав був звикати.

Йому вистачило вихованості, аби вдати вагання.

— Через півгодини побачимось, *chérie*.

— Обіцяю, що сам приведу її до вас у казино. Мені ще треба дещо там залагодити, — сказав я йому на прощання, а потім, коли він був уже в дверях, гукнув навздогін: — Ви загубили один жетон!

Він повернувся і став шукати під столом. Спостерігаючи за виразом обличчя Кері, я пошкодував, що виграв такою малою ціною. Вона з усіх сил стримувала сльози.

— Як я бачу, ти вважаєш себе неабияким розумником, — нарешті промовила вона.

— Ні.

— У гарному світлі ти його виставив. Зробив те, що хотів. А що тепер буде зі мною?

— На цю ніч переберешся на яхту. В тебе буде окрема каюта. Завтра зможеш зійти на берег у Генуї.

— Ти гадаєш, що я зміню своє рішення?

— Еге ж. Маю таку надію. Це не дуже тверда надія. Та все ж це краще, ніж впадати у розпач. Бо, бачиш, я таки кохаю тебе.

— Ти обіцяєш мені більш ніколи не грати?

— Так.

— Ти викинеш геть свою кляту систему?

— Так.

Коли я був молодший, співали таку пісню: «І тут моє серце ураз зупинилось». Коли Кері почала ставити умови, моє серце справді тенькнуло.

— Про акції ти йому розповів? — запитала вона.

— Ні.

— Я не можу йти на яхту, якщо він не знатиме всієї правди. Це була б підлота.

— Обіцяю залагодити все ще до того, як підемо спати.

Вона схилила голову, щоб я не міг бачити її очей, і більше не озивалась. Усі свої аргументи я вичерпав. Мені теж не було про що говорити. Нічну тишу порушувало тільки подзенькування чашок і віддалений плюскіт хвиль. Нарешті Кері промовила:

— Чого ми чекаємо?..

Ми забрали в готелі свої речі й подалися через вулицю до казино. Кері не хотіла туди заходити, але я нагадав їй:

— Я ж пообіцяв тебе привести.

Я залишив її у вестибюлі, а сам попрямував до столів у «кухні». Його там не було. Тоді я пройшовся до бару, а потім до великої зали. Там я його і знайшов. Він саме починав з мінімальних ставок по п'ятсот франків. Баулз сидів за цим же столом, і перед ним безладною купою громадилися п'ятитисячні жетони. Він нерухомо сидів у своєму кріслі на колесах, і тільки пальці бігали, наче мишенята. Я нахилився над ним і поділився новинами, та він і взнаки не дав, що зацікавився, — саме в цей момент круп'є пустив кульку по колу. Коли я підійшов до Філіпа, вона зупинилася на «зеро», і круп'є згріб до себе всі ставки.

— Кері тут. Я дотримав свого слова, — повідомив я.

— Скажіть їй, нехай не підходить. Я починаю вигравати, коли не брати до уваги цього останнього разу. Я не хочу, щоб мені заважали.

— Вона більш ніколи вам не заважатиме.

— Я виграв десять тисяч.

— Щоб усе здобути, треба і втрачати, — сказав я. — Ось, будь ласка, програйте для мене ще й це. Більш у мене нічого немає.

Я не став чекати заперечень, та й не думаю, щоб він відмовився від грошей.

Того вечора ВС був чудовим господарем. Здавалося, він геть нічого не відає про наші незгоди, і поступово ми самі стали забувати про них. Перед

вечерею ми пили коктейлі, за столом — шампанське, і я помітив, що Кері почала затинатися, підшуковуючи слова. Вона рано пішла спати, бо хотіла залишити мене наодинці з ВС. Ми разом вийшли на палубу, щоб побажати їй на добраніч.

Легенький бриз пройшовся по хвилях поруч з нами, хмари затягли місяць і зорі. Від цього наче яскравіше засяяли ліхтарі на яхті.

Перший озвався ВС:

— Завтра ви, може, й переконаєте мене, що Расін найславетніший поет, та сьогодні дозвольте нагадати вам дещо з Бодлера.

Він сперся на поручні й тихим голосом прочитав вірш. Мені стало страшенно цікаво, до кого в далекому минулому звертався цей старий, мудрий і безмежно абмітний чоловік.

*Vois sur ces canaux
Dormir ces vaisseaux
Dont l'humeur est vagabonde;
C'est pour assouvir
Ton moindre désir
Qu'ils viennent du bout du monde¹.*

Він повернувся до нас і сказав:

— Я прочитав це для вас, моя люба, від імені вашого чоловіка. — А тоді обійняв її за плечі, легенько підштовхуючи до сходів у каюти. Вони тихенько писнула, наче звірятко від болю, і зникла вниз.

— Що це з нею? — запитав ВС.

— Певне, про щось згадала. — Я добре знав, про що саме, та не хотів признаватися.

Ми повернулися до салону, і ВС налив нам випити.

— Я задоволений, що наша витівка вдалася, — сказав він.

— Вона ще може зійти у Генуї.

— Не зійде. А втім, ми й не будемо заходити до Генуї. — За хвилину він замислено докинув: — Мені не вперше викрадати жінок. — І подав мені склянку. — Я більше не примушуватиму вас пити сьогодні, але маю вам дещо сказати. Я беру нового помічника бухгалтера.

— Тобто... ви попереджаєте мене про звільнення?

— Саме так.

Вчинки цього негідника неможливо передбачити, подумав я. Сказати мені таке оце зараз, коли я у нього в гостях! Невже за час моєї відсутності він зустрічався з Баулзом і вони розмовляли про мене?..

— Вам тепер потрібна більша платня, ви ж бо одружені. Я призначаю Арнольда управителем компанії «Дженерал ентерпрайзис», а ви станете головним бухгалтером замість нього. Допивайте своє віскі — і в ліжку. Зараз підніматимуть якір.

Коли я спустився вниз, мені стало цікаво, чи Кері замкнула двері своєї каюти. Аж ні. Вона сиділа на одному з ліжок, спершись підборіддям на коліна і дивилася в ілюмінатор. Загуділи двигуни, і ми рушили. По стінах попливли відсвіти портових вогнів.

— Ти сказав йому? — запитала вона.

— Ні.

— Ти ж обіцяв, — нагадала вона. — Я не можу подорожувати на цій яхті вздовж усієї Італії, якщо він нічого не знатиме. Він страшенно добрий.

— Я завдячую йому всім, — сказав я. — Це він навчив мене, як повернути тебе. Всю ту виставу придумав він. Мені нічого не спадало на думку. Я був у розпачі.

— Тим більше ти повинен розповісти йому правду. Зараз же. Негайно.

— А нема про що розповідати. Ти ж не думаєш, що після того, що він для мене зробив, я обдурюватиму його на пару з Бліксоном?

¹ Ти бачиш, на воді // Поснули кораблі, // Та вдача в них бродяжа; // Ти дай найменший знак, // І довгий-довгий шлях // На край землі їм ляже (фр.).

— А як же акції?

— Коли я рушив на пошуки Філіпа, я забрав гроші, які залишив для Баулза. Купівля не відбулася. Ще-Один став на п'ятнадцять мільйонів багатий, а решта наших п'яти мільйонів — у Філіпа, якщо він ще не пустив їх на вітер. Ми знову там, звідки починали. — Останні мої слова були недоречними, і я додав: — Якщо, звичайно, це можливо.

— Уже неможливо.

— Неможливо?

— Так. Тому що я ще дужче тебе покохала. І тому що я була страшенно несправедлива до тебе і мало тебе не втратила.

Ще довго ми майже не озивались одне до одного. На вузькому ліжку не залишалося місця нічому, крім двох наших тіл. Навіть словам. А ближче до ранку, коли в ілюмінаторі засіріло, я розбудив її і розповів про пропозицію ВС.

— Багатими ми не станемо,— додав я з остраху, що знову можу втратити її,— одначе наступного року зможемо поїхати в Борнмаус...

— Ні,— сонно заперечила Кері. — Краще поїдемо в Ле-Туке. Там є казино. Тільки цього разу обійдемося без системи.

Ще залишалося виконати обіцянку, про яку я зовсім забув. Я підвівся, дістав з кишені свою геніальну систему, порвав її на дрібні клаптики і викинув в ілюмінатор. Вітер жбурнув кілька клаптиків нам назад.

— Любий, пішов сніг. Мені страшенно холодно,— крізь сон прожебоніла Кері.

— Я зачиню ілюмінатор.

— Ні. Краще сам іди сюди.

АНДРІЙ БІЛЕЦЬКИЙ

(1911 — 1995)

Редакція та редакційна колегія журналу «Всесвіт» з глибоким сумом сповіщають про смерть видатного українського вченого — фахівця з загального мовознавства, філолога-класика й неоеелліста, доктора філологічних наук професора Андрія Олександровича Білецького.

Блискучий знавець античності, поліглот, людина надзвичайної ерудиції, Андрій Олександрович Білецький дуже багато зробив для дослідження й популяризації в Україні як античної культури й літератури, так і сучасного грецького письменства, створив школу української неоееллістики, активно займався античною археологією, плідно досліджував мову й культуру приазовських греків, особисто і разом з дружиною Тетяною Миколаївною Чернишовою (1928—1993) переклав українською мовою цілу низку творів новогрецької літератури. Від середини 50-х років професор Київського університету ім. Т. Шевченка Андрій Білецький невтомно працював для зближення української й грецької культур, сердечна дружба єднала українського вченого з багатьма діячами сучасної грецької літератури й науки.

Андрій Олександрович Білецький був нерозривно пов'язаний з журналом іноземної літератури «Всесвіт» від першого дня його повоєнного відродження і довгі роки був членом редакційної колегії нашого видання.

Редакція і редколегія журналу «Всесвіт»